

บทที่ ๔

วิเคราะห์ประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย ในฐานะเป็นสื่อสอนธรรม

๔.๑ วิเคราะห์คติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีทำบุญแจกข้าว

คติความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีทำบุญแจกข้าวนี้จะศึกษาความเชื่อของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย ในด้านต่างๆว่ามีความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญแจกข้าวอย่างไรบ้าง โดยจะศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับองค์ประกอบของพิธีกรรม ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ หัวข้อ ดังนี้

๔.๑.๑ ความเชื่อเกี่ยวกับบุคคล

ชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายมีความเชื่อในเรื่องการทำบุญแจกข้าวให้กับญาติพี่น้องที่ตายไปแล้ว มีเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่เชื่อบ้างไม่เชื่อบ้าง แต่ก็ต้องปฏิบัติเนื่องจากได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ปัจจุบันชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายยังคงถือปฏิบัติ ผู้ที่มีความเชื่อในเรื่องนี้เชื่ออีกว่าการทำบุญแจกข้าวให้กับผู้ตายนั้นจะทำให้เฉพาะผู้ที่มีอายุตั้งแต่ ๗ ปีขึ้นไป พวกเขาอายุต่ำกว่า ๗ ปีไม่ต้องทำบุญแจกข้าวไปให้ สาเหตุที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะมีความเชื่อว่า เด็กที่มีอายุตั้งแต่แรกเกิดถึงอายุ ๖ ปี ยังไม่ได้กระทำความชั่วเป็นบาปใดๆถือว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ การศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้แบ่งบุคคลที่จะศึกษาออกเป็น ๔ บุคคล คือความเชื่อของมรรคนายก ความเชื่อของพระสงฆ์ ความเชื่อของเจ้าภาพ และความเชื่อของผู้เข้าร่วมพิธีทั่วไป โดยมีรายละเอียดของการศึกษาแต่ละบุคคลดังนี้ คือ

๑.๑ ความเชื่อของมรรคนายก ทุกครั้งที่มีการทำบุญแจกข้าวมรรคนายกเป็นบุคคลสำคัญอีกคนหนึ่งของงานที่จะขาดไม่ได้ เพราะมรรคนายกจะเป็นผู้กระทำพิธีทางศาสนาเชื่อมกับพระสงฆ์ กล่าวคือจะเป็นผู้กล่าวนำคำอาราธนาต่างๆก่อนที่พระสงฆ์จะเทศน์หรือประกอบพิธีกรรมอื่นๆรวมทั้งเป็นผู้บอกกล่าวถึงลำดับขั้นตอนให้เจ้าภาพแต่ละคนแต่ละงานได้ทราบการปฏิบัติว่าต้องทำอะไร ทำอย่างไร เมื่อไรจากการที่มรรคนายกเป็นผู้คลุกคลีกับการประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าวเป็นอย่างดี ดังนั้นความเชื่อที่มีต่อประเพณีการทำบุญแจกข้าวของมรรคนายกพอสรุปได้ว่าคนเรามีความเชื่อในเรื่องวิญญาณ โดยเฉพาะวิญญาณผีของบรรพบุรุษซึ่งหมายถึง วิญญาณของปู่ ย่า ตา ยาย พ่อ แม่ หากบุคคลเหล่านี้ตายจากไปวิญญาณจะคงวนเวียนอยู่ใกล้ๆลูกหลาน เพื่อคอยปกป้องคุ้มครอง ในเรื่องนี้เชื่อได้จากประสบการณ์ของชาวบ้านที่เคยพบก็คือ เมื่อลูกหลานประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสม ผีบรรพบุรุษจะบันดาลให้เกิดการเจ็บป่วย ถึงแม้จะได้รับการรักษาจากแพทย์สมัยใหม่ก็ไม่หายเป็นปกติได้ จะต้องมีการขอขมา อากาการเจ็บป่วยจึงหายเป็นปกติ เหตุนี้จึงทำให้เชื่อว่าผีหรือวิญญาณมีจริง และด้วยความรัก ความเป็นห่วงเป็นใยต่อคนที่เคยอยู่ร่วมกัน เมื่อตายจากไปก็เกรงว่าจะได้รับความลำบากอดอยากไม่มีเครื่องใช้ไม่มีเสื้อผ้าสวมใส่ ไม่ได้ไปผุดไปเกิด

แต่อาจกลายเป็นเปรตเที่ยวขอส่วนบุญจากผีตนอื่นหรือคนทั่วไป จากการปฏิบัติที่ได้รับมาจากรบพรบุรุษพบว่า หากญาติพี่น้องตายจากไป ญาติผู้ยังมีชีวิตอยู่จะต้องทำบุญแจกข้าวไปให้ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เกิดความเชื่อว่า การประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าวจะสามารถช่วยให้ผู้ตายไม่อดอยาก มีกิน มีใช้ มีที่อยู่อาศัย พ้นทุกขเวทนา และไปสุดไปเกิดในภพใหม่ พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ^๑ กล่าวว่าผลบุญที่ได้รับจากญาติพี่น้องที่แจกข้าวไปให้นั้นเชื่อว่าเจ้าภาพและพระสงฆ์ได้รับบุญกุศลร่วมกับผู้ตายด้วยจริง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะเป็นปฏิภาณกรับทานคือ บุคคลทั้งสองต่างมีความบริสุทธิ์ใจในการทำบุญแจกข้าวให้กับญาติผู้ตาย ซึ่งลักษณะการทำบุญแจกข้าวของเจ้าภาพมี ๔ ลักษณะ คือ ทำด้วยความเลื่อมใส หมายความว่า เจ้าภาพทำบุญด้วยความศรัทธาจริงใจ มีทุนทรัพย์ที่ตั้งใจจะทำ จำนวนมากหรือน้อยเท่าใดก็ทำเท่าที่มีอยู่และทำได้ลักษณะดังนี้เชื่อว่าได้บุญกุศลมาก ทั้งผู้ตายและเจ้าภาพ ทำด้วยความมกมาย หมายความว่า ทำบุญเนื่องจากได้ฟังชาวบ้านพูดว่าการบริจาคทานมากได้บุญกุศลมากบริจาคทานน้อยได้บุญกุศลน้อย จึงได้พยายามบริจาคจำนวนมาก โดยไม่ได้คำนึงถึงสิ่งอื่น ไม่มีแม้ความเชื่อเป็นของตนเอง เพียงแต่ทำเอาอย่างคนอื่น จะสังเกตเห็นโดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปเรื่องของมหรสพสมโภชว่าจะต้องจ้างในราคาแพงมีชื่อเสียงโด่งดัง เรียกผู้ทำบุญประเภทนี้ว่า ทำบุญเอาหน้าซึ่งทำบุญประเภทนี้ เชื่อว่าบุญกุศลที่ได้รับไม่มาก เพราะขาดความเลื่อมใสอย่างจริงใจ ทำบุญด้วยความไม่ตั้งใจ หมายความว่า ทำบุญด้วยความไม่เต็มใจที่จะทำ ซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากเหตุผลใดเหตุผลหนึ่ง อย่างเช่น ไม่มีทุนทรัพย์มากพอที่จะจัดงานทำบุญด้วยกำลังของตนเองได้ เมื่อมีผู้ที่ จะทำบุญนี้ขึ้นก็ขอร่วมด้วย หรืออาจจะถูกชักชวนให้ทำพร้อมกันเพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่ายลง ผู้ทำบุญลักษณะนี้พอได้บุญกุศลบ้างทำด้วยความจำเป็น หมายความว่า ทำบุญเพราะหน้าที่โดยที่ตนไม่มีความเชื่อว่าผู้ตายจะได้รับบุญกุศลนั้นจริง แต่เกรงว่าชาวบ้านจะตำหนิ หรือ ดิฉินินทา และทำก็เนื่องจากเป็นประเพณีที่มีอยู่ในท้องถิ่น การทำบุญลักษณะนี้เชื่อว่าได้รับบุญกุศลน้อย^๒ จากลักษณะการทำบุญและความเชื่อของชาวบ้านดังกล่าวมานั้น สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กล่าวถึงลักษณะของการทำบุญเอาไว้ว่า การทำบุญถ้าจะทำให้ถูกต้องได้ผลดีนั้น ต้องทำจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาดไม่ใช่ทำความโลภ ความโกรธ ความหลง ดังนั้นการทำบุญจึงหมายถึง การทำความดีด้วยความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งมีวิธีการทำบุญได้ ๑๐ ประการ คือ รักษาศีล การเอื้อเฟื้อให้ในการทำให้สงบ และแสดงการระ การแบ่งส่วนบุญให้ การฟังธรรม การแสดงธรรม การพลอยยินดีกับผู้อื่น การทำความเห็นให้ถูกให้ตรงการรู้จักช่วยผู้อื่นในกิจการที่ชอบที่ควร การทำบุญทั้ง ๑๐ ประการ ดังกล่าวจะเห็นชัดว่าทำให้เกิดบุญได้โดยไม่ต้องลงทุนทรัพย์

^๑ พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ “ประเพณีทำบุญแจกข้าว,” ใน บุญเบิกฟ้า. หน้า 59-62.(มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๓๓) หน้า ๕๙-๖๒.

^๒ สัมภาษณ์นายก้าพล เมืองโคตรนายยกเทศมนตรีเทศบาลเมืองหนองคาย วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

แต่ต้องมีความบริสุทธิ์ใจ มีเจตนาดี “จากเหตุผลดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ในการทำบุญแจกข้าวไปให้กับผู้ตายนั่นไม่จำเป็นที่จะต้องใช้ทรัพย์สินมากมายก็เชื่อว่าได้บุญและเป็นการแผ่ส่วนบุญไปให้แก่ผู้ตายได้ทั้งสิ้น

๒. ความเชื่อของพระสงฆ์เป็นบุคคลสำคัญของการประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าว ซึ่งจะทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างญาติผู้ทำบุญ (เจ้าภาพ) กับดวงวิญญาณผู้ตายเพื่อนำส่วนบุญกุศลที่ญาติผู้ทำบุญได้แจกข้าวไปให้ถึงวิญญาณของผู้ตายเพื่อที่จะได้พ้นทุกข์เวทนาทั้งหลายทั้งปวง หรือเป็นสุขยิ่งขึ้น จากการที่พระสงฆ์ทำบุญแจกข้าว แยกออกได้ ๒ ลักษณะ คือ ความเชื่อของพระสงฆ์ที่มีต่อพระสงฆ์ สามเณร และความเชื่อของพระสงฆ์ที่มีต่อการทำบุญแจกข้าว^๓ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ความเชื่อของพระสงฆ์ที่มีต่อพระสงฆ์ สามเณร หมายถึง การนิมนต์พระสงฆ์ สามเณรของผู้เป็นเจ้าภาพ ในการนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าวชาวบ้านมีความเชื่อว่า ถ้านิมนต์พระสงฆ์ที่มีพรรษามาก มีสมณะชั้นสูง เป็นพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงในเรื่องการเทศน์เสียงผู้ตายจะได้รับส่วนบุญกุศลมากกว่านิมนต์พระสงฆ์ สามเณรที่พรรษาน้อย หรือไม่มีชื่อเสียงในเรื่องการเทศน์แต่ความเป็นจริงแล้ว เจ้าภาพนิมนต์พระสงฆ์รูปใดก็ได้ไปประกอบพิธีกรรม ไม่จำเป็นว่า จะต้องเป็นพระสงฆ์ที่มีสมณะชั้นสูงหรือมีพรรษามาก พระสงฆ์ที่บวชใหม่สามารถเทศน์หรือสวดบทสวดต่างๆตามที่วินัยสงฆ์กำหนดไว้ก็ได้ แม้เป็นสามเณรก็สามารถนิมนต์ไปประกอบพิธีกรรมได้ซึ่งพระสงฆ์ สามเณร เป็นผู้นำบุญกุศลไปถึงวิญญาณของผู้ตายได้เช่นกัน ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าบทเทศน์ บทสวดของพระสงฆ์ และสามเณรก็คือบทเดียวกัน นอกจากนั้นการได้รับนิมนต์ให้ไปประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าวทุกครั้งเชื่อว่าพระสงฆ์จะได้รับบุญกุศลรวมไปกับผู้ทำบุญและผู้ตายด้วย เนื่องจากเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมด้วยความตั้งใจและบริสุทธิ์ใจ

ความเชื่อของพระสงฆ์ที่มีต่อการทำบุญแจกข้าว ความเชื่อของพระสงฆ์ที่มีต่อการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายคือ ในการทำบุญแจกข้าวนั้นให้ทำด้วยใจบริสุทธิ์ มีความตั้งใจจริงที่จะทำ แม้จะตักปัจจัยเครื่องไทยทานต่างๆที่จะบริจาคหรือแจกข้าวไปถึงวิญญาณผู้ตาย จะมีเพียงจำนวนน้อยก็ตาย กุศลผลบุญก็บังเกิดมีทั้งสิ้น นอกจากนี้พระสงฆ์ยังมีความเชื่อว่าการทำบุญแจกข้าวไปถึงผู้ตายเชื่อว่าได้รับบุญกุศลทุกคน บางคนบุญกุศลที่ญาติทำไปให้นั้น เชื่อว่าไม่สามารถส่งไปถึงดวงวิญญาณของผู้ตาย หรือไปค้าจนให้ผู้ตายได้ไปผุดไปเกิดเลย โดยเฉพาะผู้ตายที่ตายด้วยสาเหตุการฆ่าตัวตาย การประสูติอุบัติเหตุตามสถานที่ต่างๆผู้ตายดังกล่าวนี้จะได้บุญกุศลก็

^๓ สุพัตรา สุภาพ . สังคมและวัฒนธรรม ค่านิยม ครอบครัวยุคใหม่ ศาสนา ประเพณี. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐) หน้า ๓๕-๔๐.

^๔ สัมภาษณ์นายไพรัตน์ พาสอน กรรมการวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง) วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ต่อเมื่อญาติพี่น้องต้องไปประกอบพิธีกรรมทำบุญที่จุดเกิดเหตุ ผู้ตายจึงจะได้รับผลบุญที่ทำไปให้ ความเชื่อดังกล่าวนี้นี้เป็นความเชื่อของศาสนาพุทธผสมกับศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเรียกว่า พุทธชาวบ้าน ในการปฏิบัติของชาวบ้านนั้นมีจริง จะพบได้ตามทางสี่แยกหรือทางโค้งที่เกิดอุบัติเหตุถึงแก่ชีวิต บ่อยๆ ชาวบ้านในละแวกนั้นจะร่วมกันจัดพิธีกรรมอย่างหนึ่งขึ้น เรียกว่า สูตรถอด ในพิธีกรรม ดังกล่าวนี้นี้ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์มาประกอบพิธีเพื่อเชิญวิญญาณของผีที่สิงสถิตอยู่บริเวณนั้นให้ไป อยู่ที่อื่นหรืออยู่ในที่อันควร กล่าวคือ ต้องการให้วิญญาณผีเหล่านั้นมีที่อยู่ที่ดีเป็นสัดส่วนไม่ค่อย รบกวนผู้คนที่เดินทางผ่านไปมา ในการประกอบพิธีกรรมจะมีการเซ่นสรวงวิญญาณด้วยเครื่องเซ่น ต่างๆ มีการสร้างศาลเพียงตาไว้เพื่อเชิญให้วิญญาณผีเข้าไปอาศัยอยู่ สำหรับการประกอบพิธีกรรม ทำบุญแจกข้าวของชาวบ้านบิใหญ่ไม่เคยปรากฏว่ามีใครไปประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าวที่จุดเกิด เหตุ หรือเอาจุดเกิดเหตุเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าวเลย บ้านเจ้าภาพและวัดจะใช้ เป็นสถานที่ทำบุญเท่านั้น ความเชื่อของศาสนาพุทธเชื่อว่า การทำบุญแจกข้าวไปถึงผู้ตายนั้นจะ กระทำอยู่สถานที่ใดก็ตาม ผู้ตายก็ได้รับส่วนกุศลทั้งสิ้น ขอเพียงให้ผู้ทำทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ ตั้งใจ กระทำจริง^๕

๓. ความเชื่อของเจ้าภาพ ความเชื่อของเจ้าภาพชาวพุทธในเขตเทศบาลเมือง หนองคายที่มีต่อการทำบุญแจกข้าวพอสรุปได้ดังนี้ เมื่อชาวบ้านคนใดคนหนึ่งตายจากไป ผู้เป็นญาติ พี่น้องต้องทำหน้าที่ทำบุญแจกข้าวไปให้ ซึ่งก่อนจะมีการทำบุญแจกข้าวเกิดขึ้นบรรดาญาติจะต้อง ประชุมปรึกษารื้อหรือเพื่อกำหนดวันรวบรวมทุนทรัพย์ให้เพียงพอสำหรับการทำบุญ เมื่อถึงวัน เวลาที่ กำหนดก็ประกอบพิธีกรรมขึ้นตามวิธีการและขั้นตอนทุกอย่าง แต่สำหรับบางรายญาติตายจากไป นานหลายปี ทุนทรัพย์ที่จะใช้สำหรับทำบุญก็ไม่พอ หรือไม่ญาติพี่น้องไม่สนใจที่จะทำ ในกรณีเช่นนี้ ญาติอาจจะได้ทำบุญเนื่องมาจากความฝัน กล่าวคือ ผู้ตายเข้าฝันขอส่วนบุญจากญาติคนใดคนหนึ่ง หรือจากชาวบ้านคนใดคนหนึ่ง แล้วมีการเล่าให้กับญาติของผู้ตายฟัง เมื่อได้ทราบถึงความทุกข์ ความอดอยาก ความลำบากของผู้ตาย ก็จะทำบุญแจกข้าวไปถึงผู้ตายจากสาเหตุดังกล่าวจะเห็นถึง ความเชื่อของเจ้าภาพว่าการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายเหตุสำคัญก็คือ ความเป็นห่วงเป็นใยต่อผู้ตาย ทั้งยังเป็นประเพณีสืบเนื่องมาจากบรรพบุรุษและเนื่องจากมีความเชื่อ ว่าผู้ตายจะได้รับส่วนบุญส่วนกุศลที่ญาติทำไปให้ ไม่อดอยากมีกินมีใช้ มีที่อยู่ที่ดีอาศัย มีเสื้อผ้าสวม ใส่ มีเครื่องใช้ไม่สอยอุดมสมบูรณ์ไม่เที่ยวขอส่วนบุญจากผีตนอื่น และจะได้ไปเกิดในภพใหม่ นอกจากนั้นยังเชื่อว่าการบริจาคทานจุฑาปัจจัย เครื่องไทยทานหรือสิ่งของต่างๆ หากบริจาคจำนวน มาก ผู้ตายก็จะได้รับผลบุญกุศลมาก บริจาคน้อยก็จะได้น้อยตามส่วน ผลบุญที่ทำจะช่วยค้ำจุนหนุน

^๕ สัมภาษณ์แม่จรัส อินาวัดณ์ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ส่งผู้ตายให้เป็นไปตามความประสงค์ตามความเชื่อที่ได้รับมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งในการบริจาคตานสิ่งของแต่ละอย่างจะมีความเชื่อต่างกันไป หากใครต้องการให้ญาติผู้ตายไปเกิดใหม่หรืออยู่ในภพใหม่ที่มีความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายและดีกว่าตอนยังมีชีวิตอยู่ และให้มีดีในเรื่องใดก็บริจาคตานสิ่งของตามความเชื่อนั้นๆ เช่น บริจาคตานธูป รัชัง เมื่อผู้ตายไปอยู่ในภพใหม่ก็จะมีชื่อเสียงเลื่องลือไปไกลเป็นที่รู้จักของคนทั่วไป และมีเสียงไพเราะกังวานหากบริจาคตานหอดอกผึ้งผู้ตายจะได้มีที่อยู่อาศัยสวยงามดังปราสาทราชวัง เป็นต้น

๔. ความเชื่อของผู้ร่วมพิธีกรรม ผู้เข้าร่วมพิธีทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายมีมากมายหลายสถานะ ซึ่งได้แก่ มรรคนายก พระสงฆ์ เจ้าภาพ และชาวบ้านทั่วไป ผู้ร่วมพิธี ๓ สถานะแรกได้กล่าวในรายละเอียดข้างต้นไปแล้ว ดังนั้น ผู้เข้าร่วมพิธีในที่นี้ หมายถึง ชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายผู้มาช่วยเหลือในการจัดงานรวมทั้งชาวบ้านที่มาร่วมทำบุญ ชาวบ้านผู้มาช่วยเหลือในการจัดพิธีและชาวบ้านผู้มาร่วมทำบุญดังกล่าวนี้ หมายถึง ผู้ที่มีภูมิลำเนาและอาศัยอยู่ในชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายมีความเชื่อเกี่ยวกับการทำบุญแจกข้าว ๒ ประการ คือ ความเชื่อเกี่ยวกับการได้มาร่วมพิธีโดยการช่วยเหลือในการจัดงาน เช่น ทำหน้าที่เป็นพ่อครัว แม่ครัว เป็นผู้จัดสถานที่หรือต้อนรับผู้มาร่วมพิธี เป็นต้น และความเชื่อเกี่ยวกับการมาร่วมทำบุญบริจาคตานสิ่งของ หรือจตุปัจจัย

ความเชื่อเกี่ยวกับการได้มาร่วมพิธีโดยการช่วยเหลือในการจัดงาน ผู้มาร่วมพิธีโดยการช่วยทำงาน นอกจากแสดงออกถึงน้ำใจที่มีต่อเพื่อนบ้านแล้วยังมีความเชื่อว่า การได้มาช่วยเหลือทำงานสิ่งใดๆ ร่วมในพิธีทำบุญแจกข้าวตนจะได้บุญกุศลร่วมกับเจ้าภาพและผู้ตายด้วยเช่นกัน ด้วยเหตุนี้หากบ้านใดมีการทำบุญแจกข้าว หรือการทำบุญอื่นๆ ชาวบ้านจึงชอบไปช่วยเหลือซึ่งกันและกันเสมอ

ความเชื่อเกี่ยวกับการร่วมทำบุญบริจาคตาน สิ่งของที่ผู้มาร่วมพิธีนำมาร่วมบริจาคตาน ได้แก่ ดอกไม้ประติษฐ์ หมอน เงิน เป็นต้น ผู้บริจาคตานสิ่งของดังกล่าวนี้เชื่อว่า ตนผู้เป็นเจ้าของสิ่งของจะได้บุญกุศลร่วมกับเจ้าภาพด้วย นอกจากนั้นตนก็ได้ช่วยให้ผู้ตายได้รับส่วนบุญเพิ่มมากขึ้น

๔.๑.๒ ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของ

วัตถุและสิ่งของที่นำมาใช้ในการประกอบพิธีกรรม ประกอบด้วยเครื่องบูชา เครื่องเซ่น เครื่องไทยทาน วัตถุทานภาชนะและวัสดุที่ใช้ใส่เครื่องบูชา เครื่องเซ่น เครื่องไทยทาน มหรสพ ธาตุรวมทั้งพลูและดอกไม้ไฟ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(๑) ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องบูชา ประกอบด้วย ดอกไม้ ฐูป เทียน โดยจัดเป็นชั้น ๕ บูชาพระรัตนตรัยก่อนจะมีการเริ่มพิธีกรรมทางศาสนา และใช้เมื่อทำพิธีขอมาต่อดวงวิญญาณของผู้ตายก่อนจะสรองัฐิ^๖ มีความเชื่อดังนี้คือ

ดอกไม้ถือเป็นเครื่องบูชาที่ใช้คู่กับฐูป และ เทียน โดยปกติจะใช้ดอกบัวขาวเป็นดอกไม้สำหรับบูชาพระ แต่หาได้ยากจึงใช้ดอกไม้อื่นแทน เช่น ดอกพุท ดอกเข็มขาว ดอกจำปาขาว ต้นเงินต้นทอง ทองพันชั่ง เป็นต้น ใช้พิธีกรรมต่างๆ ส่วนมากพบว่าชาวบ้านนิยมใช้ต้นทองพันชั่ง ซึ่งต้นทองพันชั่งนี้มีลักษณะเป็นไม้พุ่ม มีดอกสีขาวกลิ่นหอม เป็นต้นไม้ที่ปลูกง่าย หาได้ง่าย สามารถนับเป็นจำนวนคู่ตามความเชื่อการใช้ดอกไม้และการใช้เทียนในพิธีกรรมต่างๆซึ่งนิยมใช้เป็นจำนวนคู่ การบูชาพระและการขอมาใช้ดอกทองพันชั่งเพราะมีความเชื่อว่าดอกทองพันชั่งเป็นต้นไม้ที่มีชื่อเป็นสิริมงคล กลิ่นหอมของดอกนั้นแปลกคล้ายกับมีมนต์คลัง

ฐูปและเทียน ใช้จุดบูชาพระคู่กับดอกไม้ ถือเป็นเครื่องบูชาต่อสิ่งที่ควรเคารพบูชา เชื่อว่าฐูปและเทียนนั้นสามารถใช้เป็นสื่อติดต่อระหว่างมนุษย์กับวิญญาณได้

(๒) ความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องเซ่น สิ่งของที่จัดเป็นสำหรับเพื่อนำไปเลี้ยงผี ประกอบด้วย อาหาร น้ำดื่ม หมากพลู บุหรี่ การจัดสิ่งของเหล่านี้เพราะมีความเชื่อดังนี้^๗

อาหาร ได้แก่ อาหารคาวหวาน ประกอบด้วย ข้าวเหนียวหนึ่ง ลาบก้อย ต้มแกง ผัด สาकु ลอดช่อง เป็นต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าพ่อครัว แม่ครัวจะประกอบอาหารชนิดใดขึ้นเพื่อถวายพระสงฆ์และต้อนรับผู้มาร่วมพิธีเจ้าภาพบางคนจะพิถีพิถันในเรื่องนี้มาก กล่าวคือ ญาติผู้ตายอาจจะ เป็นพ่อแม่ หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย ที่เคยอยู่ร่วมกันมีความสนิทสนมกัน ลูกหลานซึ่งเป็นเจ้าภาพทำบุญจะรู้ว่าผู้ตายชอบอาหารประเภทใดมาก ก็จะทำให้แม่ครัวทำอาหารประเภทนั้นให้เป็นพิเศษโดยเชื่อว่า พ่อ แม่ หรือ ปู่ ย่า ตา ยาย จะได้กินอาหารเหล่านั้น โดยเฉพาะในวันบรรจัฐิ ซึ่งเป็นวันสุดท้ายนั้น เจ้าภาพจะทำอาหารประเภทที่ผู้ตายเคยชอบจัดถวายพระสงฆ์พร้อมกับจัดเป็นสำหรับสำหรับเลี้ยงผี ในกรณีอย่างนี้ยังทำให้เชื่อว่าผู้ตายจะได้กินอาหารดังกล่าวนั้นจริง

น้ำดื่ม ได้แก่ น้ำสะอาดที่ใช้ดื่ม ปกติหลังจากรับประทานอาหารอิ่มแล้วจะต้องดื่มน้ำตาม จึงจะเรียกว่า เสร็จเรียบร้อย สำหรับผีก็เชื่อว่าเมื่อกินอาหารอิ่มก็ต้องดื่มน้ำเช่นเดียวกัน

หมากพลู อ่านเรื่องการกินหมากถือเป็นของขบเคี้ยวที่คนสูงอายุในหมู่บ้านชนบทนิยมชมชอบ คนสูงอายุในบ้านบ่อใหญ่ก็เช่นกัน ในพิธีกรรมการเลี้ยงผีของการทำบุญแจกข้าว ก็ต้องจับหมากจับพลูใส่ไว้ในสำหรับอาหารด้วยซึ่งเชื่อว่าหากผีกินอาหารอิ่มหน้าสำราญแล้ว จะต้องนำจับหมากจับพลูมาเคี้ยวตามประเพณีนิยมของคนในหมู่บ้าน

^๖ สัมภาษณ์ร.ต.บ.พิตร บุผาสังข์ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^๗ สัมภาษณ์นายสำราญ ย่องโงะรงค์ ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายกิจการทั่วไปวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ความเชื่อของชาวบ้านดังกล่าว ได้สอดคล้องกับประยุท กุยสาคร^๙ ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อในเรื่องนรกสวรรค์ว่า การทำบุญโดยการสร้างปราสาทผิ๊งนั้น เมื่อตายไปจะได้ไปเกิดบนสวรรค์และได้อยู่ในปราสาท ดังนั้นเมื่อมีการทำบุญแจกข้าวถึงผู้ตาย ชาวอีสานจึงได้มีการสร้างปราสาทผิ๊ง ถวายพระด้วย เนื่องจากมีความเชื่อว่าเป็นการแจกข้าวส่วนกุศลให้แก่ผู้ตาย นอกจากนั้นพระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ^{๑๐} ก็ได้กล่าวว่าการทำบุญแจกข้าวของชาวอีสานนิยมสร้างปราสาทผิ๊ง ถวายพระสงฆ์เพื่อแจกข้าวให้แก่ ผู้ตายด้วย จากข้อมูลดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อเกี่ยวกับการถวายปราสาทผิ๊ง ในการทำบุญแจกข้าวว่า เพื่อผู้ตายจะได้เกิดบนสวรรค์ มีวิมานเป็นที่อยู่อาศัย

เครื่องนอน ได้แก่ พูก เสื่อ หมอน ผ้าห่ม เครื่องนอนเหล่านี้เป็นปัจจัยจำเป็นสำหรับคนเราที่จะต้องใช้ในการชีวิตประจำวัน และต้องมีใช้ทุกครอบครัว ดังนั้นจึงมีการนำมาถวายพระสงฆ์เพื่อแจกข้าวส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย เพราะมีความเชื่อว่า ผู้ตายจะได้มีใช้อย่างบริบูรณ์ในภพใหม่

เครื่องใช้ไฟฟ้า ได้แก่ ตู้เย็น พัดลม หม้อหุงข้าว กระจกน้ำร้อน เป็นต้น นับเป็นเครื่องใช้ที่อำนวยความสะดวกให้กับผู้ใช้อย่างยิ่ง ในการบริจาคตาน เครื่องใช้เหล่านี้ส่วนมากเจ้าภาพทำบุญด้วยความตั้งใจและเต็มใจ แต่การบริจาคตานสิ่งของดังกล่าวนี้เป็นการบริจาคตานตามความต้องการของพระสงฆ์ หรือของทายก ทายิกาว่าต้องการให้วัดมีสิ่งของเหล่านี้ใช้เพื่อความสะดวกเวลา มีการทำบุญประเพณีต่างๆที่วัด และเพื่ออำนวยความสะดวกให้แก่พระสงฆ์ สามเณรด้วย การบริจาคตานด้วย เครื่องใช้ไฟฟ้าถือเป็นสิ่งใหม่ที่ไม่เคยมีมาในอดีต ดังนั้น ความเชื่อของการบริจาคตานสิ่งเหล่านี้ จึงเป็นในลักษณะของความคิดหรือการเปรียบเทียบกับกรบริจาคตานสิ่งอื่นๆที่เคยมีมา โดยชาวบ้านเชื่อว่าเจ้าภาพได้บุญกุศล ผู้ตายได้รับส่วนกุศลคือได้มีสิ่งของเหล่านี้ไปใช้ในภพต่อไป^{๑๑}

เครื่องให้สัญญาณและเครื่องใช้ที่จำเป็นแก่วัด ได้แก่ ฆ้อง กลอง ระฆัง ธรรมาสัน เครื่องให้สัญญาณและธรรมาสัน เป็นสิ่งจำเป็นที่วัดจะต้องมีไว้ใช้ในการประกอบพิธีกรรมทำบุญต่างๆตามประเพณีของท้องถิ่น หากวัดใดยังไม่มีฆ้องกลอง ระฆัง และธรรมาสันใช้หรือไม่ก็

^๙ ประยุท กุยสาคร . “ประเพณีแห่ปราสาทผิ๊งจังหวัดสกลนคร,” ใน **บทความทางวิชาการเกี่ยวกับจังหวัดสกลนคร** . (สกลนคร : คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูสกลนคร , ๒๕๒๙) หน้า ๖๕-๘๐.

^{๑๐} พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ **ประเพณีอีสานโบราณบางเรื่อง เล่ม ๒**. (มหาสารคาม : ศูนย์วัฒนธรรมจังหวัดมหาสารคาม วิทยาลัยครูมหาสารคาม, ๒๕๒๖) หน้า ๓๓.

^{๑๑} สัมภาษณ์นายธงชัย พลวก ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดหนองคาย วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ชำรุด ชาวบ้านและพระสงฆ์จะร่วมกันจัดหามาไว้ใช้ด้วยวิธีต่างๆ เช่น ในงานประเพณีทอดกฐิน ผู้นำกฐินมาทอดที่วัดก็จะจัดหาเครื่องให้สัญญาณดังกล่าวนั้น อย่างใดอย่างหนึ่งมาร่วมกับจุดปัจจัยหรือไม่ ชาวบ้านอาจจะร่วมกันบริจาคเงินไปซื้อ หรือเจ้าภาพทำบุญแจกข้าวจัดซื้อมาเพื่อแจกข้าวส่วนกุศลไปถึงผู้ตาย การบริจาคสิ่งของประเภท ฆ้อง กลอง และระฆัง เพราะเชื่อว่าสิ่งของทั้ง ๓ ประเภท นี้ให้เสียงเป็นสัญญาณได้ เมื่อประกอบพิธีกรรมใดก็มักจะตีฆ้อง กลองหรือระฆัง อย่างใดอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในประเพณีทำบุญแจกข้าว เมื่อเสร็จพิธีกรรมแต่ละขั้นตอนก็จะตีฆ้อง เพื่อเป็นการบอกให้รู้ว่า เสร็จไปอีกหนึ่งขั้นตอนแล้ว และเชื่อว่าเสียงของฆ้อง กลอง ระฆัง ดังไปถึงสวรรค์ เพื่อบอกเทวดาให้รับรู้และเทวดาก็ลงมารับดวงวิญญาณของผู้ตายไปสวรรค์ ซึ่งเป็นการไปเกิดในภพใหม่ และหากดวงวิญญาณอยู่นรก ยมทูตก็จะปล่อยให้ดวงวิญญาณขึ้นมารับกองบุญโดยจะกักกันไว้ไม่ได้ ส่วนธรรมาสน์ เพราะเชื่อว่าผู้ตายจะได้มีที่อยู่ที่ดีที่อาศัยที่งดงาม

เครื่องใช้อื่นๆ ได้แก่ สิ่งของที่จำเป็นต้องใช้ในชีวิตประจำวัน ประกอบด้วยสนับ ผงซักผ้า ยาสีฟัน ไม้ขีดไฟ เทียนไข ธูป ตู้เก็บ สิ่งของต่างๆในประเพณีทำบุญแจกข้าวจะพบว่า สิ่งของดังกล่าวนี้เป็นสิ่งจำเป็นที่ขาดไม่ได้ที่จะต้องจัดหาเป็นส่วนประกอบของสิ่งที่จะนำมาแจกข้าวส่วนกุศลไปให้ผู้ตาย ซึ่งเจ้าภาพจะจัดไว้รวมกันเป็นห่อ เรียกว่า เครื่องบงสุกุล ซึ่งมีความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องใช้เหล่านี้ว่า ผู้ตายจะได้นำไปใช้

(๔) ความเชื่อเกี่ยวกับการแจกข้าวเครื่องอุปโภคบริโภค ให้แก่ผู้ตายนั้นพระยาอนุমানราชชน ^{๑๒} ได้กล่าวว่า การเช่นไหว้หรือการแจกข้าวเครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ตาย เนื่องด้วยความห่วงใยอาลัยถึง เพื่อให้ผู้ตายได้รับประโยชน์แห่งความสุขในโลกหน้า ญาติพี่น้องจึงนำเสื้อผ้า เครื่องใช้ต่างๆตลอดทั้งอาหารไปวางไว้ที่หลุมฝังศพ เพราะคิดว่าผีก็เหมือนกับคนคือ ต้องใช้สิ่งของและต้องกินอาหารเช่นเดียวกับคน จากความเชื่อที่กล่าวมาทั้งหมดได้แสดงให้เห็นถึงความรัก ความห่วงใยที่ญาติพี่น้องเคยมีต่อกัน แม้ตายจากไปแล้วก็ยังห่วงและเกรงว่าญาติของตนจะลำบาก และไม่มีความสุข จึงได้แจกข้าวสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆตลอดทั้งอาหารดังกล่าวข้างต้นไปให้แก่ผู้ตาย

(๕) ความเชื่อเกี่ยวกับวัตถุนาน การสร้างวัตถุนานที่สร้างขึ้นเป็นวัตถุนานในงานทำบุญแจกข้าวเพื่อแจกข้าวส่วนกุศลไปให้ผู้ตายนั้น ได้แก่หอระฆัง ประตูดัด ประตูปอสถ ผู้สร้างถาวรวัตถุดังกล่าวนี้ว่าเป็นผู้มีอานิสสร ^{๑๓} ซึ่งมีความเชื่อพอสรุปได้ดังนี้

หอระฆัง การสร้างหอระฆังของเจ้าภาพมี ๒ ลักษณะ กล่าวคือ ลักษณะแรกวัดมีระฆังอยู่แล้วเพียงแต่ยังไม่มีหอระฆัง เจ้าภาพจะสร้างเฉพาะหอใส่ระฆังเท่านั้น ลักษณะที่สอง

^{๑๒} พระยาอนุমানราชชน, วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆของไทย. (กรุงเทพฯ : คลังวิทยา, ๒๕๓๒) หน้า ๒๘

^{๑๓} สัมภาษณ์นายเผด็จ สุขเกษม วัฒนธรรมจังหวัดหนองคาย วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

เจ้าภาพประสงค์สร้างหอระฆังพร้อมกับจัดหาระฆังมาใช้พร้อมเสร็จการสร้างเฉพาะหอระฆัง มีความเชื่อว่า หอระฆังเปรียบเสมือนบ้านหรือที่อยู่อาศัย หากได้สร้างหอระฆังแจกข้าวให้กับผู้ตายแล้ว ผู้ตายจะมีวิมานที่สวยงามเป็นที่อยู่อาศัยเมื่อไปอยู่ในภพใหม่ ส่วนระฆังนั้นก็เชื่อว่า ระฆังเป็นเสียงสัญญาณเมื่อตีระฆังเสียงของระฆังจะดังไปสู่สรวงสวรรค์ เทวดารับทราบก็จะลงมารับดวงวิญญาณของผู้ตายไปสวรรค์หากดวงวิญญาณของผู้ตายอยู่นรกยมทูตก็จะปล่อยให้ขึ้นมารับกองบุญนั้น นอกจากความเชื่อทั้งสองประการนี้แล้วยังมีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นอนุสรณ์สำหรับผู้ตายและผู้สร้างเป็น ศักดิ์ศรีแก่วงศ์ตระกูล

ประตู่วัด, ประตูโบสถ์ เจ้าภาพจะสร้างประตู่วัดหรือประตูโบสถ์โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อเป็นที่เก็บอัฐิแทนธาตุ เป็นอนุสรณ์แก่ผู้ตายและผู้สร้าง เป็นศักดิ์ศรีแก่วงศ์ตระกูลในด้านความเชื่อนั้น เพราะเชื่อว่าเป็นการสร้างทางขึ้นไปสู่สวรรค์และเป็นผลบุญต่อผู้สร้างด้วย

ในการถวายเครื่องไทยทานและวัตถุทาน หรือแม้กระทั่งถวายอาหารแด่พระสงฆ์ เจ้าภาพจะต้องกล่าวคำถวายทานพร้อมทั้งกรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลไปถึงดวงวิญญาณของผู้ตายให้ได้รับผลบุญนั้นเสมอ การถวายทานสิ่งของอันใดก็ตามหากไม่ได้กรวดน้ำแผ่ส่วนกุศลแล้ว เชื่อว่าผลบุญจะไม่บังเกิดขึ้น ดวงวิญญาณของผู้ตายก็จะไม่ได้รับส่วนกุศลนั้น

(๖) ความเชื่อเกี่ยวกับภาชนะและวัสดุที่ใช้ใส่เครื่องบูชา เครื่องเช่น เครื่องไทยทานซึ่งประกอบด้วย กระดัง ถาด กระทง ถ้วย จาน ชันน้ำ ถังใส่น้ำ ผ้าขาว ผ้าห่ม^{๑๔} ภาชนะดังกล่าวนี้มีความเชื่อ ดังนี้ คือ

กระดัง ใช้เป็นภาชนะที่ใช้วางถ้วยอาหาร หรือกระทงอาหาร หมากพลู ที่จัดสำหรับเลี้ยงผี ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับพาข้าวของชาวอีสานเมื่อหลายสิบปีก่อน ปัจจุบันนี้ เรียกว่า สำหรับอาหาร เหตุที่ใช้กระดังในการจัดสำหรับอาหารเพราะมีความเชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยใช้กันมาแต่อดีต

ถาด ใช้เป็นภาชนะที่ใช้สำหรับวางถ้วยอาหารหรือกระทงอาหารในพิธีกรรมการจัดเลี้ยงผี เมื่อหลายปีที่ผ่านมาชาวบ้านจะใช้กระดังจัดสำหรับอาหาร แต่ปัจจุบันพบว่าเจ้าภาพส่วนมากจะเลิกใช้กระดัง เปลี่ยนมาใช้ถาดแทน ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการใช้ถาดสำหรับจัดสำหรับเลี้ยงผีนั่น เป็นเพียงประเพณีนิยมของชาวบ้าน

กระทง ใช้เป็นภาชนะใส่อาหาร มีความเชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยใช้กันมาแต่อดีต เนื่องจากแต่เดิมนั้น ถ้วย จาน ชามอาหาร ที่มีใช้ก็มีจำนวนน้อยจึงใช้ใบตองกล้วย

^{๑๔} สัมภาษณ์แม่ครูฉลุย คณิตประเสริฐ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

มาเย็บเป็นกระทง ใส่อาหารแทนถ้วยชาม และอาหารที่จัดเป็นสำหรับเลี้ยงผีจะไม่นำกลับมารับประทานอีก แต่ละทิ้งไปเลย

ถ้วย ใช้เป็นภาชนะใส่อาหาร ในที่นี้ หมายถึง ใส่อาหารสำหรับเลี้ยงผีมีความเชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวบ้านทั่วไปที่เคยใช้มา แม้ในอดีตถ้วยชามมีจำนวนไม่มาก อย่างเช่นปัจจุบัน จึงมีการใช้ใบตองกล้วยเย็บเป็นกระทงใส่อาหารแทน แต่ในปัจจุบันถ้วย ชาม หาได้ง่ายอีกทั้งสะดวกสบาย จึงนิยมใช้ถ้วยชามแทนกระทงใบตอง ซึ่งกลายเป็นเรื่องยุ่งยาก เสียเวลาในการเย็บ

ขันและแก้วน้ำ ใช้เป็นภาชนะใส่น้ำดื่ม ขัน หมายถึง อลูมิเนียมที่ชาวบ้านทั่วไปใส่น้ำดื่มเชื่อว่า เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยใช้มา แม้ในอดีตจะใช้ขันที่ทำจากกะลามะพร้าว ซึ่งเรียกว่า กระบวย แต่เนื่องจากภาชนะที่ใช้สำหรับตักน้ำ คือ ขันและแก้วน้ำหาซื้อได้ง่าย ทั้งสะดวกมีหลายชนิดให้เลือก จึงนิยมใช้ขันหรือแก้วน้ำ

ถัง หมายถึง ถังที่ทำจากสังกะสีหรือพลาสติก ปกติชาวบ้านจะใช้ใส่น้ำหรือสิ่งของต่างๆในที่นี้ใช้เป็นภาชนะสำหรับใส่สิ่งของเครื่องไทยทานที่จะถวายพระสงฆ์ เชื่อว่าการถวายเครื่องไทยทานซึ่งบรรจุไว้ในถัง จะยกถวายทั้งหมดเจ้าภาพจะคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอยที่พระสงฆ์จะนำไปใช้ได้ด้วย นอกจากนั้นก็เชื่อว่าผู้ตายจะได้มีใช้

ผ้าขาวและผ้าห่ม เป็นเครื่องใช้ประเภทเครื่องนุ่งห่ม เชื่อว่าผู้ตายจะได้นำไปใช้ห่มหรือห่อพันร่างกายของตนเองให้เกิดความอบอุ่น

(๓) ความเชื่อเกี่ยวกับมหรสพ มหรสพที่ชาวบ้านบ่อใหญ่นิยมจ้างมาสมโภชงานทำบุญแจกข้าว ได้แก่ ภาพยนตร์ หมอลำกลอน หมอลำซิ่ง มหรสพดังกล่าวนี้มีความเชื่อว่าเป็นเพียงประเพณีนิยมที่เคยทำมาแต่อดีต ส่วนบุญกุศลเชื่อว่าไม่ได้เป็นประโยชน์สำหรับผู้มาร่วมพิธี ผู้มาช่วยเหลือในการจัดพิธีกรรมให้เกิดความสนุกสนานและบ่งบอกถึงศักดิ์ศรีของเจ้าภาพ นอกจากนั้นยังเป็นข้อแม้ของผู้ตายที่มีต่อญาติพี่น้องหรือบุตรหลาน ว่าหากไม่นำมหรสพที่ผู้ตายสั่งไว้ก่อนตายมาสมโภชงานทำบุญแจกข้าว ผู้ตายจะไม่ยอมมารับส่วนบุญ จากข้อแม้ดังกล่าวนี้ลูกหลานบางคนเกรงว่าผู้ตายจะไม่ยอมรับเอาบุญ ดังนั้นเจ้าภาพจึงต้องจัดหามหรสพมาสมโภชตามที่ผู้ตายเคยสั่งไว้^{๑๕}

๒.๗. ความเชื่อเกี่ยวกับธาตุ เป็นสิ่งก่อสร้างรูปทรงคล้ายกับเจดีย์แต่มีขนาดเล็กกว่าใช้สำหรับเก็บอัฐิ การเก็บอัฐิไว้ในธาตุเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยทำมาแต่อดีต ว่าในครั้งพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้าประจวบใกล้จะเสด็จเข้าสู่ปรินิพพาน ณ แขวงเมืองกุสินารา พระ

^{๑๕} สัมภาษณ์พระครูปลัดมงคลวัฒน์ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วัดเขาเขตนองคายวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

อานนทเถระเจ้าผู้เป็นพุทธอุปัฏฐาก ทูลถามถึงการที่จะปฏิบัติต่อพระพุทธรูปพระพุทธร่องค์ตรีสุว่าอย่าเป็นกังวลด้วยการบูชาสรีระเลย พวกกษัตริย์และฆราวาสทั้งหลายคงทำมาปนกิจแล้วสร้างสถูปบรรจุสรีระธาตุเหมือนอย่างพระเจ้าจักรพรรดิ ครั้นพระพุทธร่องค์เสด็จดับขันธปรินิพพานเหล่าบัลลังก์กษัตริย์ก็ช่วยกันถวายพระเพลิงพระพุทธรูป และแบ่งพระบรมธาตุออกเป็น ๘ ส่วน ไปยังเมืองต่างๆแต่ละเมืองได้สร้างพระสถูปประดิษฐานพระบรมธาตุไว้เพื่อกราบไหว้บูชา และเป็นตัวแทนพระองค์สำหรับสถูปหรือเจดีย์ที่สร้างตามวัด เพื่อบรรจุอัฐิธาตุบุคคลอื่นๆนั้น พระพุทธร่องค์ได้โปรดให้สร้างไว้มีเป็นตัวอย่างตามโบราณวัตถุที่ตรวจพบในอินเดีย ลักษณะนั้นเดิมทีเดียวจะเป็นแต่ปูนดินขึ้นเป็นโคกที่ฝังอัฐิธาตุ ต่อมาภายหลังจึงตกแต่งแปลงรูปให้งดงามขึ้นโดยทำเชือกให้เป็นฐาน ทำรูปบัลลังก์ต่อฉัตรเป็นยอด ^{๑๖} ส่วนประเพณีไทยสมัยโบราณเมื่อรับวัฒนธรรมทางลัทธิพุทธศาสนาแล้วได้มีการทำพิธีมาปนกิจศพ แม้ในตอนแรกจะฝังไว้ แต่ภายหลังคดขึ้นเผาพร้อมทำอนุสาวรีย์บรรจุอัฐิผู้ตายไว้ สมัยก่อนชาวอีสานใช้เสาไม้บรรจุอัฐิ เรียกว่า หลักเสมิ บางคนก็ใช้บรรจุลงหม้อดิน หรือไหเล็กๆ ฝังไว้ป่าช้าตรงเชิงตระกอน ^{๑๗} จากข้อมูลทั้งสองท่านที่ยกมาเป็นที่น่าสังเกตได้ว่าสถูปหรือเจดีย์ หรืออนุสาวรีย์ที่บรรจุอัฐิผู้ตายเชื่อว่าเป็นตัวแทนของผู้ตายและเพื่อให้ผู้ยังมีชีวิตอยู่ได้ระลึกถึง ได้กราบไหว้บูชา สำหรับประเพณีการเก็บอัฐิผู้ตายของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายเดิมจะใช้เสาไม้ขนาดเท่ากับเสาเรือน ยาวประมาณ ๒.๕๐ เมตร เจาะที่สำหรับเก็บอัฐิในส่วนบนแกะสลักลวดลายหยาบๆรอบเสาไม้เพื่อความงดงามฝังดินลึก ๐.๕๐ เมตร ไม้ส่วนใดส่วนหนึ่งของบริเวณวัดปัจจุบันเสาไม้หายากและไม่นิยม ชาวบ้านนิยมซื้อธาตุ ที่มีขายตามท้องตลาดมาใช้แทน ซึ่งสะดวกและหาได้ง่าย ในขณะนี้วัดได้รับการพัฒนาในด้านความเป็นระเบียบ ความสวยงาม ตลอดทั้งเป็นการกำหนดอาณาเขตของวัดที่แน่นอน จึงมีการสร้างธาตุในรูปของกำแพงวัด ซึ่งลักษณะเช่นนี้เป็นการอำนวยความสะดวกให้กับชาวบ้านผู้เป็นเจ้าของภาพทำบุญแจกข้าวได้เป็นอย่างดีส่วนความเชื่อเกี่ยวกับธาตุ ชาวบ้านเชื่อว่า ธาตุเป็นบ้านเป็นที่อยู่อาศัยชั่วคราวของวิญญาณผู้ตาย ขณะที่มารับเอาส่วนบุญก่อนจะไปสู่ภพอื่น นอกจากความเชื่อดังกล่าวธาตุยังเป็นอนุสรณ์ของคนตายที่ญาติพี่น้องจะได้ระลึกถึงและกราบไหว้ ^{๑๘}

(๘) ความเชื่อเกี่ยวกับพลูและดอกไม้ไฟ การจุดพลูและดอกไม้ไฟในงานทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายเพราะเชื่อว่า การจุดพลูและดอกไม้ไฟนั้นเป็น

^{๑๖} สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. **ตำนานพุทธเจดีย์**. (กรุงเทพมหานคร : รุ่งวัฒนา , ๒๕๑๔) หน้า ๔-๑๒.

^{๑๗} อริยานุวัตร เขมจารีเถระ . “คติความเชื่อของชาวอีสาน ,” ใน **วัฒนธรรมพื้นบ้าน :คติความเชื่อ**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. . (กรุงเทพฯ :จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ๒๕๓๐).หน้า ๑-๖๓.

^{๑๘} สัมภาษณ์พระมหาพิชิต อดุลเวท,ดร. ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดโพธิ์ชัย (พระอารามหลวง)วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

การบอกกล่าวเทวดาบนสวรรค์ให้รับรู้ถึงการทำบุญครั้งนี้ว่าทำให้กับใคร มีชื่อและสกุลอย่างไร และให้ลงมารับเอาดวงวิญญาณของผู้นั้นไปสู่สวรรค์ นอกจากนั้นก็เป็นกล่าวบอกกล่าวต่อผู้ตายให้รับรู้และมารับเอากองบุญนั้น^{๑๙}

๔.๑.๓ ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่

ความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ ได้แก่ บ้านของเจ้าภาพและวัด ชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายมีความเชื่อเกี่ยวกับสถานที่ที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ดังนี้

บ้านเจ้าภาพ ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรม ๒ ด้าน คือพิธีกรรมทางศาสนา โดยจะมีการเลี้ยงพระ การสรงอัฐิ การแสดงพระธรรมเทศนา การถวายจตุปัจจัยเครื่องไทยทาน การเจริญพระพุทธมนต์เย็น เป็นต้น และเป็นสถานที่ต้อนรับผู้มาร่วมพิธีกรรม ซึ่งมีการจัดอาหารคาวหวานมาเลี้ยงต้อนรับ การประกอบพิธีกรรมต่างๆขึ้นที่บ้านของเจ้าภาพ เพราะเชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่เคยทำมาตั้งแต่อดีตอีกทั้งเชื่อว่าผู้ตายมีความผูกพันต่อบ้านที่เคยอาศัยอยู่มีการผูกพันต่อญาติพี่น้องที่เคยอยู่ร่วมกัน ดังนั้นความรักความผูกพันเหล่านี้จึงเป็นสาเหตุที่เจ้าภาพต้องประกอบพิธีกรรมต่างๆขึ้นที่บ้านเพื่อเป็นการแสดงถึงความรักความผูกพันที่มีต่อผู้ตายเป็นครั้งสุดท้าย^{๒๐}

วัด ใช้เป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทำบุญแจกข้าว ภายหลังจากที่ประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนต่างๆขึ้นที่บ้านในวันรวม ซึ่งได้แก่ พิธีกรรมทางศาสนาและการต้อนรับผู้มาร่วมพิธีกรรมเสร็จเรียบร้อยแล้ว วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมขั้นสุดท้าย คือ พิธีกรรมบรรจุอัฐิไว้ในธาตุการใช้วัดสถานที่เก็บอัฐิ เพราะเชื่อว่าเป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ชาวบ้านเคยทำมาแต่อดีต แม้จะมีบางคนที่ประกอบพิธีกรรมบรรจุอัฐิไว้ในธาตุโดยใช้สวน ไร่ หรือทุ่งนาของตนเป็นสถานที่ตั้งธาตุเก็บอัฐิก็ตามแต่นั้นก็เป็นเพียงส่วนน้อย ซึ่งการใช้สถานที่ดังกล่าวก็ไม่ได้เอื้ออำนวยความสะดวกต่อการทำบุญต่างๆแต่อย่างใด ดังนั้นคนส่วนใหญ่จึงไม่นิยมที่จะทำ วัดจึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสะดวกต่อพิธีกรรมการทำบุญในโอกาสต่างๆทั้งนั้น เช่นการนำอาหารไปทำบุญเป็นประจำทุกวัน การทำบุญสรงธาตุทรงอัฐิ เป็นต้น การทำบุญเหล่านี้หลังจากเสร็จพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ผู้ทำบุญจะต้องนำข้าวปลาอาหารที่เหลือจากส่วนที่ถวายพระสงฆ์แล้ว พร้อมกับน้ำดื่ม ซึ่งได้แจกข้าวไปถึงผู้ตายมาให้ผู้ตายที่ธาตุอีกครั้งหนึ่งจึงเกิดความเชื่อที่ว่าผู้ตายจะได้กินอาหารนั้นจริง แต่ถ้าหากเป็นการทำบุญสรงธาตุทรงอัฐิประจำปีในช่วงวันสงกรานต์ พิธีกรรมนั้นก็จะมีการโยนสายสิญจน์จากธาตุไปยังพระพุทธรูปบนศาลาการเปรียญก่อนจึงจะดำเนินพิธีกรรมตามขั้นตอนให้เสร็จได้และเชื่อว่าผู้ตายได้รับส่วนกุศล

^{๑๙} สัมภาษณ์พระครูจิตรธรรมธัช, ดร.อาจารย์ประจำวิทยาเขตหนองคายวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

^{๒๐} สัมภาษณ์พระครูจิตรธรรมธัช, ดร.อาจารย์ประจำวิทยาเขตหนองคายวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

เช่นกัน จากสิ่งที่กล่าวมานี้ ชาวบ้านจึงเชื่อว่าวัดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นอาณาเขตของการสร้างบุญสร้างกุศลของคนที่ยังมีชีวิตอยู่และเพื่อผู้ที่ตายไปแล้ว^{๒๑}

๔.๑.๔ ความเชื่อเกี่ยวกับวันและเวลา

พิธีกรรมการทำบุญแจกข้าวของชาวบ้านบ่อใหญ่ นั้นไม่ได้มีความเชื่อในเรื่องวันและเวลา โดยเฉพาะ หรือมีความเชื่อเกี่ยวกับการกำหนดฤกษ์ยามแต่อย่างใด กล่าวคือไม่มีการยึดถือการประกอบพิธีกรรมในวันใดเวลาใด จึงจะถือว่าเป็นวันดี เป็นวันมงคล แต่วันและเวลาที่กำหนดในการประกอบพิธีกรรมการทำบุญแจกข้าว นั้น เป็นการกำหนดวันตามความสะดวก ความพร้อมและความเหมาะสมในช่วงนั้นๆ เป็นสำคัญ โดยเฉพาะชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายจะนิยมกำหนดวันในช่วงเดือนอ้าย ถึงเดือนสี่เป็นช่วงทำบุญแจกข้าว เพราะถือว่าช่วงนี้ชาวบ้านเสด็จจากการทำไร่ทำนาได้พักผ่อนอยู่ที่บ้าน ส่วนวันที่จะดำเนินการประกอบพิธีกรรมตามขั้นตอนและวิธีการต่าง ๆ นั้น กำหนดวันตามข้างขึ้นหรือข้างแรมก็ได้สำคัญก็คือวันบรรจุน้ำในธาตุจะต้องเป็นวันพระ ซึ่งวันดังกล่าวนี้เป็นขนบธรรมเนียมที่เคยทำมาตั้งแต่อดีตและเชื่อว่าในวันพระนี้ ยมทูตจะปล่อยวิญญาณผู้ตายให้เป็นอิสระ เพื่อมารับส่วนบุญกุศลที่บรรดาญาติพี่น้องทำไปให้ สำหรับเวลาจำเพาะของการประกอบพิธีกรรมนั้นก็ได้กำหนดแน่นอนเช่นเดียวกัน ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับความพร้อมเป็นสำคัญ และขณะเดียวกันก็ต้องดำเนินการให้ครบทุกขั้นตอน^{๒๒}

๔.๒ คุณค่าของประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย

จากการศึกษาพบว่าประเพณีการทำบุญแจกข้าว นั้นมีคุณค่ามากมาย พอจะสรุปได้ดังนี้ ประเพณีดังกล่าวเป็นหลักยึดเหนี่ยว ควบคุม ซึ่งมีหน้าที่ในการสอนจริยธรรมแก่สังคม โดยยึดหลักธรรมของพุทธศาสนา จึงถูกนำมาใช้เป็นสื่อในการสอนหลักของการประพฤติตน และจริยธรรมอันสมควรกระทำแก่สังคม ซึ่งเน้นหนักในเรื่องของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา เช่น เรื่องของกฎแห่งกรรม การกระทำดีในชาตินี้เพื่อผลแห่งกุศลในชาติหน้า อันก่อให้เกิดความละอายชั่วกลัวบาป มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษผู้ทำกาลกิริยาล่วงลับไปโดยการให้ทาน รักษาศีล บำเพ็ญภาวนา แล้วทำการแจกข้าวไปให้เหล่าบรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปซึ่งจะส่งผลตอบแทนให้ทั้งตัวผู้แจกข้าวก็ดี ผู้รับส่วนบุญก็ดี ประสบกับความสุขความเจริญ และในทางกลับกันหากผู้ใดไม่ประกอบกุศล ทั้งยังไม่แจกข้าวไปให้กับญาติทั้งหลาย ก็ย่อมจะประสบกับความทุกข์ยากกันทั้งสองฝ่าย ดังนั้น กลุ่มชนผู้มีความศรัทธา

^{๒๑} สัมภาษณ์พระครูปลัดมงคลวัฒน์ ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ วิทยาเขตหนองคายวันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗

^{๒๒} สัมภาษณ์ ร.ต.ต.บพิตร บุผาสังข์ วันที่ ๒๐ ธันวาคม ๒๕๕๗.

ในศาสนาของคัมภีร์เปตพลี จึงยอมรับนำมาเป็นกรอบและบทบัญญัติของสังคม และมุ่งมั่นที่จะประพฤติตามหลักธรรม เพื่อหวังที่จะเสวยผลแห่งความสุขที่ตนได้กระทำไว้นั่นเอง

๔.๒.๑ เป็นปัจจัยหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมให้พระพุทธศาสนามีความเจริญ สังคมหน่วยอื่นก็ได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมนี้ด้วย โดยเฉพาะเหล่าภิกษุในพระพุทธศาสนา อันเป็นหนึ่งในพุทธบริษัท ๔ จากพวกก็ได้รับประโยชน์ ในฐานะผู้รับไทยธรรมจำพวกข้าวและน้ำ ปัจจัยสี่ที่เหล่าทายกทายิกาทั้งหลาย นำมาถวายเพื่อมุ่งทำการอนุเคราะห์ให้แก่หมู่ญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นภิกษุจึงนับเป็นส่วนหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมนี้โดยเฉพาะ ด้วยเหตุว่าโดยฐานที่สังคมมีอุดมคติเชื่อกันว่าเหล่าภิกษุทั้งหลาย เป็นผู้มีความสมบัตินี้สำหรับรับของไทยทานต่างๆ อันเป็นปัจจัยให้ผู้ล่วงลับไปได้รับประโยชน์เมื่อได้ทำการอนุโมทนาบุญนั้นๆ เมื่อเหล่าภิกษุได้รับการอุปถัมภ์ด้วยไทยทานทั้งหลาย ผลที่ตามมาคือท่านจะมีพลังกายในการปฏิบัติตน ตามหลักของพระพุทธศาสนาและมีพลังกายพลังใจที่จะกระทำประโยชน์แก่พระพุทธศาสนาตลอดจนถึงสังคม ในด้านต่างๆ เช่นการแสดงธรรม บำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์ต่างๆ แก่สังคม เป็นต้น ให้สมกับเป็นศาสนทายาทผู้สืบอายุของพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นผู้นำด้านจิตวิญญาณของสังคมด้วย เพราะหากภิกษุได้รับการถวายความอุปถัมภ์บำรุงเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ดี สำหรับผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการแจกข้าวโดยตรง ก็คือผู้ที่กระทำความดีนั่นเอง และไม่ใช่เพียงผู้แจกข้าวเท่านั้นที่ได้รับประโยชน์ แม้ผู้ที่เขาแจกข้าวให้เช่น ญาติผู้ล่วงลับไปแล้วก็อาจมีส่วนได้รับผลประโยชน์ จากการแจกข้าวของเขาด้วยแต่เป็นประโยชน์โดยอ้อม กล่าวคือถ้าบรรพชนที่เราตั้งใจแจกข้าวไปให้นั้น ไปเกิดอยู่ในภพภูมิที่สามารถรับส่วนบุญด้วยการอนุโมทนาได้ ก็เท่ากับว่าเขาสามารถสร้างเงื่อนไข ที่เหมาะสมสำหรับการรับส่วนบุญได้ ซึ่งจะทำให้เขาได้รับประโยชน์ อันสืบเนื่องมาจากการแจกข้าวได้เมื่อพุทธบริษัททั้งสี่เหล่า มีความสมัครสมานสามัคคีกันมีความเกื้อกูลกัน ปฏิบัติตนเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับตามหน้าที่อันสมควรของตนแล้ว ผลดีก็จะเกิดกับพระพุทธศาสนา ทำให้มีความเจริญมั่นคงก้าวหน้าอำนวยประโยชน์แก่สังคมชาวพุทธ และขยายขอบเขตไปยังสังคมโลกได้ในที่สุด

๔.๒.๒ ช่วยสร้างความเป็นปึกแผ่นให้กับสถาบันครอบครัวและสังคม เป็นการส่งเสริมตลอดจนถึงปลูกฝังจิตสำนึกให้กลุ่มผู้ที่ได้ฟังธรรมและให้ทาน มีความกตัญญูตเวทีรู้จักบุญคุณ ของบรรดาญาติทั้งหลายที่ล่วงลับไป อันเป็นที่เคารพรักของตนและสังคม ทั้งยังเป็นการสร้างสรรค์จริยธรรม ชุมชน ให้กลุ่มคนในสังคมได้รู้จักคุณค่าของกันและกัน โดยคำนึงถึงฐานะอันสมควรของแต่ละบุคคล และเมื่อมีการแจกข้าวส่วนกุศล ผลตามมาจากกิจกรรมอันนี้คือการมีความพร้อมเพรียงกัน ของผู้ที่อยู่ในสังคมส่วนย่อย คือระดับครอบครัวหรือกลุ่มเครือญาติ อันว่าความสามัคคีกลมเกลียวกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวและญาติมิตร ถือว่าเป็นกิจกรรมที่แสดงออกถึงความดี ความสามัคคีและน้ำใจอัน

เกื้อกูลต่อกันของคนในสังคม อันจะเป็นแรงที่ช่วยขับเคลื่อนกิจกรรมของกลุ่มคนในสังคม ให้เป็นไปด้วยความเข้าใจและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน กล่าวคือกิจกรรมอันนี้ สามารถเป็นสื่อสัมพันธ์ของสถาบันครอบครัว อันเป็นส่วนประกอบของสถาบันทางสังคม จะส่งผลให้เกิดความมีเสถียรภาพทางสังคม อย่างไรก็ตาม ในระดับสถาบันครอบครัว ที่เป็นสังคมหน่วยแรกสุด ในโครงสร้างทางสังคมใหญ่นั้น มีประโยชน์ที่พึงจะได้รับจากกิจกรรม ของการแจกข้าวอย่างมากมาย กล่าวคือนอกจากจะเป็นการช่วยชักนำ ให้บรรดาญาติพี่น้องทั้งหลายมาร่วมกันทำความดี

๔.๒.๓ ช่วยสร้างสันติสุขแก่สังคมส่วนรวม สังคมในโลกมนุษย์เรานี้ มีระบบโครงสร้างทางสังคม ที่มีความเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย กล่าวคือหนึ่งคนเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันครอบครัว และครอบครัวหนึ่งก็เป็นส่วนประกอบของชุมชน และชุมชนก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่กว้างขึ้นไปอีก โดยการไล่เรียงจากตำบลไปจนถึงประเทศชาติ และหลายประเทศชาติก็รวมตัวกันเป็นสังคมโลก ด้วยการเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเช่นนี้ ถ้าหากว่าสังคมระดับใดระดับหนึ่งก็เกิดมีปัญหาขึ้น สังคมหน่วยอื่นที่สัมพันธ์กันอยู่ ก็ย่อมได้รับผลกระทบตามไปด้วย เรียกว่าปัญหาของสังคมหนึ่ง สามารถส่งผลกระทบของปัญหาไปยังสังคมอื่นที่อยู่ร่วมกันได้แบบลูกโซ่ และโดยที่กิจกรรมการแจกข้าวถือเป็นกิจกรรมอันเริ่มจากตัวบุคคลเป็นอันดับแรก แล้วขยายตัวออกไปสู่สังคมอื่นๆ ที่ใหญ่ขึ้นไปไม่ว่าจะเป็นระดับครอบครัว ชุมชน เป็นต้นการทาบุญให้แก่บรรพชนที่ล่วงลับไปแล้ว มีจุดมุ่งหมายเพื่อทำการแจกข้าวให้แก่ผู้อื่นอันประกอบไปด้วยจิตใจ ที่ประกอบไปด้วยความมีเมตตากรุณาของบุคคล แม้ไม่ได้ส่งผลให้สังคมที่กำลังวุ่นวาย ให้สงบสุขภายในทันทีแต่ก็ส่งผลทางอ้อมแก่สังคม จะเป็นผลโดยอ้อมด้วยเหตุที่ว่า การสร้างสันติสุขนั้น จะต้องเริ่มจากภายในจิตใจของแต่ละคนก่อน กล่าวคือ เมื่อปัจเจกบุคคลได้สร้างบุญแล้ว และได้ทำการเจริญเมตตาจิตขยายส่วนบุญ ที่ตนได้ทำแล้วไปให้บุคคลอื่นจึงส่งผลให้ โดยเฉพาะแต่ตนเองเท่านั้นที่ได้รับความสุขอันเกิดขึ้น จากคุณธรรมภายในจิตใจของตนแต่บุคคลอื่น ที่อาศัยอยู่ในสังคครอบข้างก็พลอยได้รับความสุขไปด้วย กล่าวคือ เมื่อคนหนึ่งได้ทำตัวเป็นปกติสุข ไม่ทำความเดือดร้อนเบียดเบียนผู้ใดให้ทุกข์ร้อนใจ มีจิตใจที่อัมเอิบผ่องใส ก็ย่อมส่งผลให้บุคคลรอบข้างไม่ถูกเบียดเบียน จึงถือได้ว่าประโยชน์ที่สังคมพึงจะได้รับ เป็นส่วนที่ออกไปจาก การพัฒนาคุณธรรมของบุคคลแล้วส่งขยายไปสู่ผู้อื่น จากจุดเล็กขยายไปสู่สังคมส่วนใหญ่

แม้ว่าผู้ที่ทำความดีแล้ว จะมุ่งมันแผ่เมตตาแบ่งปันความสุขให้แก่ผู้อื่น มากมายเพียงใดก็ตามแต่โดยเนื้อแท้แล้ว ตัวผู้แผ่เมตตานั่นเองที่จะเป็นผู้ได้รับประโยชน์โดยตรง ดังประโยชน์หรืออานิสงส์ หรือผลดีจำนวน ๑๑ ข้อ ที่ผู้ทำการแผ่เมตตาจะพึงได้รับอันประกอบด้วย

- ๑) เมื่อหลับก็เป็นสุข
- ๒) เมื่อตื่นก็เป็นสุข
- ๓) ยามนอนก็ไม่ฝันร้าย

- ๔) ย่อมเป็นที่รักของมนุษย์ทั้งหลาย
- ๕) ย่อมเป็นที่รักของอมมนุษย์ทั้งหลาย
- ๖) เหล่าเทวดาย่อมรักษา
- ๗) ปราศจากภัยจากยาพิษ ไฟ หรือศัสตราวุธ
- ๘) จิตเป็นสมาธิง่าย
- ๙) สีสหน้าผ่องใส
- ๑๐) เมื่อจะตาย ใจก็สงบไม่หลงใหลไร้สติ
- ๑๑) ถ้ายังไม่บรรลุนิพพานที่สูงกว่า ย่อมเข้าถึงพรหมโลก

๔.๒.๔ ช่วยในด้านการพัฒนาตนเอง การที่บุคคลยึดมั่นในหลักประเพณีอันเป็นอุบายวิธีในการสื่อธรรม หรือการสอนธรรมในพระพุทธศาสนา ย่อมจะมีวิถีชีวิตที่ดี และปฏิบัติตนที่ถูกต้องอยู่ในกฎระเบียบของศีลธรรม การดำเนินชีวิตเฉพาะตน จะเป็นสิ่งที่ดีมีคุณค่า หรือไร้คุณค่า นั้น ก็ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมการแสดงออกของตนเอง ที่มีต่อสังคม และสังคมเท่านั้นที่จะเป็นผู้ตัดสิน หากบุคคลที่ยังไม่ได้ประพฤติตนตามหลักประเพณีอันเป็นจริยธรรมทางสังคม คือไม่อยู่กฎระเบียบของศีลธรรม จรรยา และไม่อยู่ในกฎระเบียบของกฎหมายบ้านเมือง ทำตัวอยู่เหนือกฎเกณฑ์ของสังคม ชอบสร้างความเดือดร้อนและความรำคาญใจให้แก่บุคคลอื่น ๆ ส่วนบุคคลที่ปฏิบัติตามหลักประเพณี จะสังเกตได้ว่าเป็นบุคคลที่มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย ดำรงตนอยู่ในจารีตประเพณีและศีลธรรมอันดีงาม ซื่อสัตย์สุจริต มีความสันโดษในสิ่งของ ๆ ตนที่มีอยู่ ปฏิบัติตามระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมอย่างเคร่งครัด ดำรงตนไม่ให้เป็นภาระของสังคม ประโยชน์ของบุคคลที่ปฏิบัติตามหลักประเพณีที่จะได้รับโดยตรง เช่น เป็นแบบอย่างที่ดีแก่นุชนรุ่นหลังเป็นเบ้าหลอมจิตใจให้แก่สังคมส่วนรวมได้ประพฤติตนในสิ่งที่ดีงาม มีความเสียสละเอื้อเฟื้อต่อส่วนรวมเสมอ ไม่เป็นคนเห็นแก่ตัว

คุณค่าของประเพณีทำบุญแจกข้าวยังเป็นแบบอย่างและภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่ได้รับการรักษาและสืบทอดกันมาเป็นแบบอย่างให้นุชนรุ่นหลังได้ประพฤติปฏิบัติตาม เนื่องด้วยประเพณีดังกล่าวจัดว่าเป็นอุบายหรือเป็นวิธีการสื่อธรรมหรือการให้การศึกษาหลักธรรมะคำสั่งสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าผ่านรูปแบบของกิจกรรมที่เรียกว่าประเพณี ทำให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้ในเรื่องของความเสียสละ ความกตัญญู ความสามัคคี การแสดงความเคารพต่อผู้เป็นใหญ่ในตระกูล ในหมู่บ้าน

๔.๒.๕ สรุป

ประเพณีทำบุญแจกข้าวเป็นการประสานร่วมมือกันของคนในสังคมเป็นกลุ่มเป็นก้อนเป็นการรวมตัวกันเพื่อทำกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาทำให้สังคมมีความรู้สึกถึงความเป็นพวกพ้องเป็นหมู่เหล่าและร่วมกันรักษาพื้นที่ธรรมทางพระพุทธศาสนาไว้เป็นมรดกของคนในสังคมให้ยาวนานที่สุดเป็นขบวนการของประชาสังคมเชิงพุทธที่มีส่วนดีมากกว่าส่วนเสียพระพุทธศาสนาเมืองคัมภีร์ประกอบที่สำคัญคือความเชื่อคำสอนข้อบัญญัติพิธีกรรมและข้อปฏิบัติในฐานะสมาชิกทางสังคมต้องปฏิบัติตามกระบวนการทางศาสนาซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นข้อดีในการแก้ไขปัญหาทางสังคมการอยู่ร่วมกันเป็นสังฆะหรือหมู่คณะและการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมหรือกลุ่มคนในขั้นพื้นฐานต้องมีการแบ่งปันมาเชื่อมให้คนอยู่ร่วมกันสังคมที่ขาดการแบ่งปันแล้งน้ำใจไร้ความเอื้อเฟื้อคือสังคมที่พรวงเมตตาพึงพาอาศัยไม่ได้ซ้ำยังทำให้คนในสังคมนั้นเกิด

ประโยชน์และคุณค่าต่อสังคม การปฏิบัติตนตามประเพณี หรือกฎระเบียบของสังคม กฎหมายบ้านเมือง ย่อมมีความราบเรียบสงบสุข โดยประพฤติดุปฏิบัติตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา การรักษาศีล การปฏิบัติธรรม ล้วนเป็นสิ่งที่สร้างให้สังคมเกิดความร่มเย็นเป็นสุข มีระเบียบ มีนิสัยโอบอ้อมอารี เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีเมตตาและกรุณาช่วยเหลือผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน แม้แต่ศัตรูก็ยังให้ความอุปถัมภ์เลี้ยงดู ใครเดือดร้อนมากก็ให้ความช่วยเหลือมิได้นิ่งดูตาย รู้จักให้อภัยแก่ผู้อื่น

นอกจากนี้ยังสามารถช่วยแก้ไขปัญหาความรุนแรงในสังคมได้ เมื่อใดที่ตนได้ตั้งจิตของตน ให้มีความเมตตาต่อคนรอบข้างแล้วความคิดรุนแรงในจิตใจของตนเองย่อมไม่มี ดังนั้นความมีเมตตาอันเป็นผลมาจาก กิจกรรมการแจกข้าวจึงเป็นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุ ด้วยเหตุที่ว่า ปัญหาของสังคมในที่นี้ เกิดจากการใช้ความรุนแรงของบุคคล ส่งผลกระทบทางด้านลบแก่สังคม ซึ่งถ้าหากว่ามีปรากฏการณ์ ของการขัดแย้งที่รุนแรง จนมีผลกระทบต่อบรรบบโครงสร้างของสังคมส่วนอื่น ก็ถือว่าเป็นความรุนแรงเชิงโครงสร้างของสังคม โดยปกติแล้วต้นตอของปัญหาเหล่านี้ มักเกิดจากระดับปัจเจกบุคคลในเรื่องของอุดมการณ์ ทศนคติ ตลอดจนค่านิยมจนขยายตัวไปสู่ความรุนแรง ตั้งแต่ปัญหาเล็กๆ น้อยๆ เช่นการลักขโมย ทาร้ายร่างกายจนถึงฆาตกรรม หรือแม้กระทั่งปัญหาในสังคมขนาดใหญ่ เช่น สงครามกลางเมือง ซึ่งปัญหาเหล่านี้ในมุมมองของพระพุทธศาสนาถือว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากการละเมิดทางศีลธรรมโดยเฉพาะศีล ๕ ถ้าหากว่าสังคมใด มีความเสื่อมโทรมทางศีลธรรมเป็นอย่างมากแล้ว

สรุปได้ว่า กิจกรรมแจกข้าวส่วนกุศลไปให้กับผู้ตาย ที่เรียกว่า การทำบุญแจกข้าว จึงประกอบไปด้วยสาระและประโยชน์ ที่พึงจะได้รับอยู่หลายประการด้วยกันคือ

- ๑) เป็นการแสดงออกถึงความเป็นผู้มี ความกตัญญูทเวที่ต่อบรรพชน

๒) นอกจากจะเป็นการสงเคราะห์เหล่าเปตชนผู้ล่วงลับไปแล้วยังนับว่าเป็นการสงเคราะห์ในการถวายอาหารตลอดถึงจตุปัจจัยต่างๆ แก่พระภิกษุสามเณร

๓) เป็นสิ่งที่ช่วยยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์กันในกลุ่มญาติพี่น้องให้มีความรักใคร่กลมเกลียวกัน

๔) ส่งผลให้เกิดความเบิกบานใจสุขใจของผู้ที่ได้กระทำ

๕) เป็นการปลูกฝังบรรดาลูกหลานให้รู้จักการตอบแทนบุญคุณบรรพบุรุษ และได้ซึมซับเอาคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนา ทั้งยังเป็นการได้ร่วมสืบทอดรักษาระเบียบประเพณีปฏิบัติ

๖) เป็นการปฏิบัติตนตามแนวทางของพุทธศาสนิกชนที่ดี ตลอดถึงได้สืบทอดแนวทางการปฏิบัติตนของบรรพบุรุษที่ท่านวางแนวทางไว้ให้

๗) ได้รับการยอมรับจากบุคคลในสังคม

จากการศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนานั้นมีความสำคัญต่อคนในสังคมไทยเป็นอย่างมากด้วยว่าเป็นรากฐานที่ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรม ประเพณีไทย อีกทั้งการปฏิบัติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนานั้นยังส่งผล ให้คนไทยมีนิสัยฝักใฝ่ในการทำบุญมีความโอบอ้อมอารีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ตลอดถึงมีพิธีกรรมต่างๆ ที่ต้องร่วมตั้งแต่เกิดจนถึงตาย แม้กระทั่งจะเสียชีวิตไปแล้วก็ยังมีการแจกข้าวไปให้ เป็นต้น

๔.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเรื่องประเพณีการทำบุญแจกข้าว

ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับศาสนาพราหมณ์

สำหรับประเด็นต่อไปที่เราจะต้องทำความเข้าใจหรือนำมาวิเคราะห์ก็คือประเด็นเรื่องข้อเท็จจริงเกี่ยวกับประเพณีการทำบุญแจกข้าว (การแจกข้าวส่วนกุศล) ในทางพระพุทธศาสนาซึ่งได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยมาเป็นเวลานานและโดยเฉพาะประเพณีได้รับการสืบทอดมาจนถึงสมัยปัจจุบันคือในพื้นที่ของจังหวัดหนองคาย ซึ่งผู้คนก็มีความเชื่อว่าเป็นพิธีกรรมของชาวพุทธไม่ใช่พิธีกรรมของศาสนาอื่น แต่ในเชิงวิชาการก็มักจะมีผู้ถามว่าจริงๆ แล้วประเพณีการแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายนี้ได้รับการสืบทอดมาอย่างไรหรือมีความเชื่อมโยงกับแนวคิดทางศาสนาใดบ้าง ซึ่งจากการศึกษาเป็นวงกว้างในประเด็นนี้เราสามารถที่จะนำมาวิเคราะห์เพื่อให้เห็นถึงข้อเท็จจริงได้ดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ พัฒนาการการทำบุญแจกข้าวในศาสนาพราหมณ์และพระพุทธศาสนา

อาจกล่าวได้ว่า เดิมทีคนในสังคมอินเดียนิยมกระทำบุญแจกข้าวให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วตามคติของศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเรียกกันว่า พิธีสราทธ (Sradha ceremony) โดยถือเป็นกิจกรรมอันสำคัญและมีความจำเป็นซึ่งจะละเว้นไม่กระทำไม่ได้ เรียกว่าเป็นข้อผูกมัดทางความเชื่อที่

พวกพราหมณ์หรือฮินดูจะต้องกระทำเป็นประจำเป็นประเพณี กล่าวคือจะต้องประกอบพิธีศราทกันทุกบ้าน เพื่อแสดงความเคารพวิญญานของบรรพบุรุษ ในโอกาสที่เชื่อว่าพวกเขาจะกลับมาเยี่ยมบ้านของ ลูกหลานผู้สืบสายสกุลของพวกตน^{๒๓}

แต่พอพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้นมาแล้วเจริญแพร่หลายในเวลาต่อมา ก็มีการปรับประยุกต์ รูปแบบการแจกข้าวให้พิเศษต่างไปจากรูปแบบของพวกพราหมณ์ เพราะพื้นฐานความเชื่อเดิมของ พวกพราหมณ์ ตลอดจนข้อจำกัดของเป้าหมายบางประการ ไม่สอดคล้องกับหลักการและ องค์ประกอบของพระพุทธศาสนา เช่น พวกพราหมณ์มีคติความเชื่อว่าพราหมณ์ด้วยกันเป็นผู้รับ ทาน จึงต้องเชิญพราหมณ์มาเลี้ยงดูและรับไทยธรรม ส่วนพระพุทธศาสนาจะนิมนต์พระสงฆ์มารับ ทาน ทานที่แจกข้าวให้ก็มีขอบเขตของจุดมุ่งหมายต่างกัน โดยพราหมณ์แจกข้าวแก่บรรพบุรุษ ด้วย ความหวังว่าพวกเขาจะได้ขึ้นมาและมีกำลังเดินทางไปสู่ปรโลก ส่วนคติของพระพุทธศาสนา การ แจกข้าวมีเป้าหมายเพื่อให้เป็นปัจจัยส่งเสริมให้พวกญาติที่อาจไปเกิดเป็นเปรตได้กระทำความดีด้วย การอนุโมทนา แล้วสามารถพลิกเปลี่ยนชีวิตของตน คือได้รับวิบากที่เกิดจากการทำความดี ใน รูปของอาหารและปัจจัยใช้สอยที่สมบูรณ์ตามเจตนาของตน

อีกคติหนึ่ง พวกพราหมณ์พากันเชื่อว่าบรรพบุรุษของตนที่ตายไปแล้วยังดำรงอยู่ ด้วยอหิสสมานกาย ไม่ปรากฏรูปร่างให้เห็น มีภูมิที่อยู่เรียกว่า “ปิตุโลก”* (the world of pitrus) หรือเปตโลก^{๒๔} ซึ่งแม้จะมีความคล้ายคลึงใกล้เคียงกับเปรตวิสัยตามคติความเชื่อของพระพุทธศาสนา ดังที่ปรากฏในเรื่องเปรตของพระเจ้าพิมพิสารมาเยี่ยมญาติเก่าของพวกตน เพื่อรับส่วนบุญ แต่ก็มี ความแตกต่างกันในบางประเด็น โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับเงื่อนไขของการรับส่วนบุญซึ่งขึ้นอยู่กับประเภท ของเปรตและเงื่อนไขอื่น ๆ ด้วย อีกทั้งพระพุทธศาสนาก็ไม่ได้จัดสรรภูมิที่อยู่ของบรรพบุรุษที่ตายไป แล้ว ว่าจะต้องไปอยู่ในเปรตวิสัยหรือปิตุโลกดังที่พวกพราหมณ์เข้าใจเสมอไป เพราะภูมิที่อยู่ของ แต่ละคนขึ้นอยู่กับกรรมเป็นผู้จัดสรรจำแนกและมีอยู่หลายภูมิ จะไปเกิดอยู่ในภูมิที่สูงหรือต่ำ ทรมาน หรือประณีตขึ้นอยู่กับคุณภาพกรรมของแต่ละบุคคลเท่านั้น

^{๒๓}The Indian Culture.com., "Fairs and Festivals of India,"

<<http://www.theindianculture.com/Indyaculture>>.

*โลกแห่งบิดร ซึ่งพวกพราหมณ์เชื่อว่าอยู่ระหว่างโลกมนุษย์กับพรหมโลก เป็นแดนของชีวาตมันที่สิ้น อายุขัยโดยได้บำเพ็ญกุศลกรรมไว้ แต่ยังไม่บรรลุโมกษะ เมื่อสิ้นบุญจะต้องเกิดใหม่ในสังสารวัฏ กฎแห่งกรรมจะ กำหนดว่าจะเกิดเป็นชนชั้นใด

^{๒๔}พระพรหมมุนี (พิมพ์ ธมฺมธโร) **สากลศาสนา**, (กรุงเทพฯ: สภาการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๐๕), น. ๑๖๓.

นอกจากนั้น พวกพราหมณ์ยังมีข้อจำกัดเรื่องการแจกข้าวให้แก่บุคคล คือ เจาะจงเฉพาะญาติสาโลหิตฝ่ายบิดาซึ่งเรียกกันว่าบุรพิตรเพียง 3 ชั้น ญาตินอกเหนือจากนั้นสามารถรับได้เฉพาะน้ำกรวด แต่พระพุทธศาสนาไม่ได้จำกัดเพียงญาติสาโลหิตเพียง 3 ชั้น ญาติในอดีตชาติหรือปัจจุบันชาติ ตลอดจนมิตรสหายและผู้มีอุปการคุณทั้งหลายที่ล่วงลับไปทั้งช่วงใกล้ช่วงไกล ก็สามารถแจกข้าวให้ได้ ยิ่งไปกว่านั้น ยังสามารถแจกข้าวให้แก่สัตว์ประเภทอื่น เช่น มนุษย์และเทวดาได้อีกด้วย แต่มีข้อจำกัดในเรื่องการรับส่วนบุญในรูปของอาหาร เพราะอยู่ในภูมิที่ไม่เหมาะสมสำหรับการรับส่วนบุญประเภทนั้น

แม้ว่าการแจกข้าวตามความเชื่อของพราหมณ์ จะปรากฏมีอยู่ก่อนการก่อตั้งพระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดมแล้วก็ตาม แต่ถ้าสืบย้อนไปในสมัยของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ หรือเมื่อครั้งที่พระพุทธเจ้าพระนามว่าโคมมยังทรงเป็นพระโพธิสัตว์อยู่ ก็เห็นได้ว่าการแจกข้าวมีมาช้านานแล้ว ดังพระจริยาของพระโพธิสัตว์ในหลายพระชาติ ที่เมื่อทรงบำเพ็ญบารมีแล้วก็จะทรงแจกข้าวให้แก่สรรพสัตว์ เช่น เมื่อครั้งที่เสวยพระชาติเป็น สังขพราหมณ์ ทรงแจกข้าวที่เกิดจากการรักษาศีลให้แก่คนรับใช้ซึ่งกำลังแหวกว่ายลอยคออยู่ท่ามกลางมหาสมุทร^{๒๕} หรือพระชาติที่เป็นพระเจ้าติโลกวิชัยก็ทรงแจกข้าวที่เกิดจากการบำเพ็ญทานและถวายการบูชาแก่พระพุทธเจ้าเป็นต้นแก่สรรพสัตว์^{๒๖} โดยทรงมีจุดมุ่งหมายให้สัตว์ทุกประเภทมีความสุข พวกที่อาศัยอาหารเลี้ยงชีวิตก็ให้มีอาหารที่ประณีตบริโภคน

อนึ่ง ในสมัยของพระพุทธเจ้าเมื่อครั้งอดีตก็ปรากฏว่ามีการแจกข้าว เช่น ในสมัยพระพุทธเจ้าพระนามว่ากัสสปะ อุบาสกผู้เป็นพระอริยสาวกคนหนึ่งแจกข้าวที่ตนได้รับจากการรักษาศีลและเจริญภาวนาแก่ช่างตัดผม^{๒๗} หรือแม้ในสมัยของพระพุทธเจ้าในอดีตอีกหลายพระองค์ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาก็ได้กล่าวถึงเรื่องเปรตที่เคยเป็นญาติของพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อครั้งที่ทรงเป็นสมุห์บัญชีประจำราชสำนักในสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าสุสสะ ไปทูลถามพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ว่าพวกตนจะได้รับส่วนบุญที่ญาติแจกข้าวให้เมื่อใด แต่ต่างก็สิ้นหวังเพราะได้รับการปฏิเสธถึงผลสำเร็จที่พวกตนจะได้รับในสมัยของพระพุทธเจ้าหลายพระองค์นั้น ต้องรอคอยให้ญาติแจกข้าวให้แก่พวกตนอย่างยาวนานด้วยความทุกข์ทรมาน จนตกมาถึงสมัยของพระพุทธเจ้าพระนามว่าโคดม จึงได้รับส่วนบุญจากทานที่พระเจ้าพิมพิสารทรงถวายแก่พระพุทธเจ้าพร้อมทั้งพระสงฆ์แล้วแจก

^{๒๕} จุ.จริยา.อ. (ไทย) ๔๕/๕๓.

^{๒๖} จุ.อุป.(ไทย) ๓๒/๑/๖.

^{๒๗} จุ.ชา.อ. (ไทย) ๓/๑๗๒-๑๗๓.

ข้าวให้แก่พวกตน^{๒๘} และก็มีอีกหลายเหตุการณ์ที่กล่าวถึงความเป็นมาของการแจกข้าวดังจกกล่าวข้างหน้า

กล่าวได้ว่าความเชื่อเรื่องการแจกข้าวของพระพุทธศาสนา ไม่ได้เขาะฐานความเชื่อเดิมของสังคมพราหมณ์ให้ขาดเชจนสูญเสียเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดิม หรือสุดโค่นจนถึงโค่นรากประเภทปฏิวัติทางวัฒนธรรม (cultural revolution) โดยสิ้นเชิง หากแต่ปรับประยุกต์ให้เหมาะสมสอดคล้องกับหลักความเชื่อและแนวปฏิบัติของพระพุทธศาสนา หรืออาจเรียกว่าการปฏิรูป (reformation) ด้วยวิธีการปรับฐานความเชื่อที่มีอยู่เดิมให้ดีขึ้น เพื่อให้กลมกลืนกับหลักความเป็นจริงโดยอิงมาตรฐานเรื่องกฎแห่งกรรมเป็นเกณฑ์ชีวิตตัดสิน ไม่ใช่วิธีการล้างสมอง (brainwash) สังคมให้หันเหมานิยมศาสนาของตน จนละทิ้งวัฒนธรรมเก่าอันเป็นรากเหง้าเดิมของสังคม เพราะถ้าพลิกเปลี่ยนวัฒนธรรมแบบล้มล้างหรือหักกลางอย่างนั้น ก็คงจะทำให้เกิดปฏิกิริยาด้านลบมากกว่าด้านบวกแน่นอน

การยืดหยุ่นจึงเป็นวิธีที่ดีที่สุดของการประกาศพระพุทธศาสนาในช่วงแรก เห็นได้จากที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงปฏิเสธการแจกข้าวของพราหมณ์ ด้วยทรงเห็นว่ามิใช่เป้าหมายให้คนในสังคมมีความกตัญญูต่อบุคคลที่มีพระคุณ เพียงแต่ทรงเปลี่ยนแปลงรูปแบบการแจกข้าวบางประการ เช่น ทรงแนะนำให้อวยทานแก่พระสงฆ์ผู้เป็นบุญเขตแทนที่จะเป็นพวกพราหมณ์ พร้อมทั้งยังทรงชี้ให้เห็นถึงจุดมุ่งหมายและประโยชน์ของการแจกข้าวอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น ฉะนั้น จึงกล่าวไม่ได้ว่าพระพุทธเจ้าทรงสอนให้ล้มล้างประเพณีดั้งเดิมของพราหมณ์ เพราะทรงเห็นว่าอย่างน้อยประเพณีนั้นก็ยังมียประโยชน์ในการเสริมสร้างให้อนุชนมีจิตสำนึกรับผิดชอบต่อบรรพชนผู้ล่วงลับไป และมองเห็นคุณค่าของญาติผู้ใหญ่ที่ยังมีชีวิตอยู่

อีกอย่างหนึ่ง การแจกข้าวตามแนวของพิธีศราทธอันเป็นประเพณีเก่าที่ชาวบ้านนิยมกระทำกันมาแต่เดิมนั้น ไม่มีข้อตำหนิทางจริยธรรมแต่ประการใด ทั้งไม่ใช่ประเพณีของคนป่าอนารยะ และไม่ใช่ประเพณีที่กระทำด้วยความป่าเถื่อนรุนแรง เช่น ปลิดชีพปศุสัตว์หรือแม้แต่ปลิดชีพมนุษย์เพื่อบูชายัญ หากแต่เป็นประเพณีที่กระทำเพื่อมุ่งแจกข้าวประโยชน์ให้แก่ผู้ที่เป็นญาติของตน และกระทำตามความเชื่อที่ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาอย่างช้านานแล้ว

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธเจ้าจึงไม่ได้ทรงปฏิเสธว่าพิธีกรรมนี้ไม่ดี ควรยกเลิกหรือลบล้างให้หมดไป แต่คล้ายกับทรงขยายให้มีประโยชน์มากยิ่งขึ้น โดยทรงชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่เกิดจากกิจกรรมนี้หลายด้าน ให้ทราบถึงจุดมุ่งหมายว่ากระทำเพื่ออะไร และเพราะเหตุใดถึงต้องกระทำกระทำแล้วจะเกิดประโยชน์อย่างไร ที่สำคัญทรงสอนให้กระทำแก่ผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็มิตรสหายและผู้

^{๒๘} พระพุทธโฆษาจารย์, ธมมปทฎฐกถา ปฐม ภาค, หน้า ๙๓-๙๔.

มีอุปการคุณทั้งหลายนอกเหนือจากญาติของตน รวมถึงแจกข้าวแบบเป็นสากลแก่สรรพสัตว์ตามหลักของอนิธิสมรณาด้วย ไม่ได้ทรงกำหนดให้กระทำแก่ญาติฝ่ายบิดา (บุรพบิด) เพียง 3 ชั้นเหมือนอย่างประเพณีของพวกพราหมณ์ เพราะนั่นเท่ากับเป็นการตัดโอกาสการได้รับส่วนบุญของญาติอื่น ๆ ไล่ไปตั้งแต่ญาติชั้นที่สูงขึ้นไปกว่าทอดไปจนถึงญาติที่เป็นต้นตระกูล ทั้งที่เป็นญาติฝ่ายมารดา กระทั่งญาติที่นับถอยหลังลงมาจากญาติฝ่ายบิดา 3 ชั้นนั้น ตลอดจนผู้มีอุปการคุณและมิตรสหายทั้งหลาย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลในฐานะต่าง ๆ ด้วย

ด้วยความคล้ายคลึงกันในความเชื่อเรื่องการแจกข้าว รวมถึงคำสอนบางเรื่องของทั้งสองศาสนาดังกล่าวมาแล้วนี้ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกเลยที่นักปราชญ์ของอินเดียหลายท่าน เช่น ดร.เอส. ราดhakฤษณัน (Dr. S. Radhakrishnan) ได้แสดงทัศนะว่า “พระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงรู้สึกว่าจะพระองค์ได้ทรงประกาศศาสนาใหม่ พระองค์ประสูติ ทรงเจริญวัยและเสด็จดับขันธปรินิพพาน ในฐานะเป็นชาวฮินดู ทรงมุ่งเน้นที่จะฟื้นฟูอุดมการณ์ดั้งเดิมของอารยธรรมอินเดียอารยัน*ขึ้น มาใหม่”^{๒๙}

นักปราชญ์ผู้มีชื่อเสียงของฮินดูอีกท่านหนึ่ง คือ มหาหมโหปาธยาย ดร.ปันทุรัง มานัน กานะ (Mahāmahopādhyāya Dr. Pandurang Vaman Kane) ก็ได้แสดงทัศนะเสริมย้ำทัศนะก่อนให้หนักแน่นขึ้นอีกว่า พระพุทธเจ้าเป็นเพียงนักปฏิรูปศาสนาฮินดูที่ยิ่งใหญ่พระองค์หนึ่งซึ่งได้ทรงปฏิบัติพุทธกิจเมื่อครั้งพุทธกาล พระองค์มิได้ทรงรู้สึกหรือประกาศยืนยันว่าทรงตั้งศาสนาขึ้นมาใหม่ ทั้งมิได้ทรงปฏิเสธศาสนาฮินดู รวมทั้งวัตรปฏิบัติและคติความเชื่อของฮินดู...ศาสนธรรมของพระองค์รับเอาคติความเชื่อหลายประการอันเป็นที่ยอมรับของชาวฮินดูที่ร่วมสมัยกับพระองค์มาใช้ เช่น คำสอนเรื่องกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด (Karma and Rebirth) ตลอดจนทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับจักรวาล (cosmological theory)^{๓๐}

ดังนั้น ความเป็นมาของการแจกข้าว จึงมีความเกี่ยวข้องและเสริมประสานกันระหว่างพระพุทธศาสนากับศาสนาพราหมณ์ ในลักษณะดำเนินเคียงคู่กันไปอย่างไม่ได้กระทบกระทั่งกันในเรื่องหลักการสำคัญ เพราะมีเป้าหมายที่คล้ายคลึงกัน แม้จะแตกต่างกันบ้างก็เป็นเพียงวิธีการซึ่งเป็นไปตามวิถีความเชื่อและแนวปฏิบัติของแต่ละศาสนา ทั้งไม่ได้แยกห่างความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับคนในสังคมออกจากกัน แต่มีความพยายามที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมโดยมีศาสนาเป็นแกนกลางที่ช่วยเชื่อมโยง และยังเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างปฏิสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างคนในครอบครัว เครือญาติ ตลอดจนสังคมด้วย

*ชาวอินเดียซึ่งเชื่อกันว่าสืบเชื้อสายมาจากชนชาติอารยัน

^{๒๙} Prof. Dr. Lal Mani Joshi, *Brahmanism Buddhism and Hinduism* (Kandy : Buddhist Publication Society, ๑๙๗๐), p. 8.

^{๓๐} *ibid.*, pp. 8-๙.

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่าแนวคิดเรื่องการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายนั้นเป็นพิธีกรรมหรือความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาจากศาสนาพราหมณ์ ก่อนที่พระพุทธศาสนาจะนำเอามาประยุกต์ใช้และถูกนำมาปรับเปลี่ยนเพื่อให้เหมาะสมกับยุคสมัย ต่างๆกัน เนื่องจากแนวคิดดั้งเดิมเป็นแนวคิดที่จะไม่สอดคล้องกับยุคสมัย แต่ในเขตเทศบาลเมืองหนองคายชาวคุ้มต่างๆก็จะมีปรับประยุกต์การประกอบพิธีกรรมนี้เพื่อให้เข้ากับสถานการณ์และสิ่งแวดล้อมโดยมีเนื้อหาหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นแกนกลาง

๔.๔ ประเพณีการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคาย

ในฐานะเป็นสื่อสอนธรรม

สำหรับประเด็นต่อไปที่เราจะต้องศึกษาก็คือประเด็นเรื่องของการพิจารณาบริบทของการประกอบพิธีการทำบุญแจกข้าวว่าสามารถที่จะนำมาเป็นสื่อสอนธรรมให้กับคนทั่วไปได้อย่างไร ซึ่งการใช้ประเพณีการทำบุญแจกข้าวเป็นสื่อสอนธรรมนั้นมีประเด็นที่เราจะต้องนำมาพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

๔.๔.๑ ด้านสังคม

ในการจัดงานประเพณีการทำบุญแจกข้าวนี้ให้ข้อคิดหรือมีประเด็นในเรื่องการใช้เป็นสื่อสอนธรรมในด้านสังคมได้ทั้งนี้ก็สืบเนื่องจาก มนุษย์นั้นจะต้องอยู่ร่วมกันเป็นสังคมใหญ่การจัดงานบุญงานกุศลถือว่าเป็นกระบวนการหนึ่งที่จะสามารถที่จะทำให้ผู้คนมารวมตัวกันได้ หรือมาทำกิจกรรมเพื่อที่จะได้มีโอกาสสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เริ่มมาจากการรวบรวมคนในสังคมนั้นๆคือสังคมครอบครัวก่อนที่จะพัฒนาไปสู่สังคมที่กว้างขวางขึ้น เช่นสังคมนระดับหมู่บ้านและชุมชน การรวมตัวกันทำกิจกรรมร่วมกันเช่นนี้ถือว่าเป็นการ ทำให้สังคมมีความมั่นคงคือมีความสามัคคีกันสามารถที่จะสร้างงานให้เกิดสร้างความเห็นอกเห็นใจให้เกิดขึ้นในที่สุดก็สามารถที่จะนำพาให้เกิดการพัฒนาสังคมขึ้น เพราะเมื่อบุคคลมารวมตัวกันด้วยกิจกรรมบุญแจกข้าวนี้ก็จะก่อให้เกิดคุณธรรมขึ้นในจิตใจเรียกว่าเป็นพรหมวิหารที่เกิดมาจากการเห็นอกเห็นใจและเข้าใจกันและกัน ๔ อย่าง ต่อไปนี้

๑. เมตตา ความรัก คือ ความปรารถนาดี มีไมตรี ต้องการช่วยเหลือให้ทุกคนประสบประโยชน์และความสุข

๒. กรุณา ความสงสาร คือ อยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ ใฝ่ใจที่จะปลดปล่อยบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของคนและสัตว์ทั้งปวง

๓. มุทิตา ความเบิกบานพลอยยินดี เมื่อเห็นผู้อื่นอยู่ดีมีสุข ก็มีใจแช่มชื่นเบิกบาน เมื่อเห็นเขาทำดีงามประสบความสำเร็จก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ก็พลอยยินดีบันเทิงใจด้วย พร้อมทั้งจะช่วยส่งเสริมสนับสนุน

๔. อุเบกขา ความมีใจเป็นกลาง คือ มองตามเป็นจริง โดยวางจิตเรียบสม่ำเสมอ มั่นคงเที่ยงตรงดุจดาวซึ่ง มองเห็นการที่บุคคลจะได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุที่ตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัย วางตน และปฏิบัติไปตามหลักการ เหตุผล และความเที่ยงธรรม^{๓๑}

เมื่อมีคุณธรรมภายในเป็นพื้นฐานจิตใจเช่นนี้แล้ว พึงแสดงออกภายนอกตามหลักความประพฤติ ต่อไปนี้

นอกจากนั้นการจัดกิจกรรมบุญแจกข้าวนี้ย่อมนำไปสู่การบำเพ็ญการสงเคราะห์ คือ ปฏิบัติตามหลักการสงเคราะห์ หรือธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี ที่เรียกว่าสังคหัตถ์ ๔ อย่าง ดังต่อไปนี้

๑. ทาน ให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปัน ช่วยเหลือสงเคราะห์ ด้วยปัจจัยสี่ ทุน หรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ความเข้าใจ และศิลปวิทยา

๒. ปิยวาจา พูดอย่างรักกัน คือ กล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่ารัก ชี้แจงแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐาน ชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นอกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจดี สมานสามัคคี เกิดไมตรี ทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

๓. อัตถจริยา ทำประโยชน์แก่เขา คือ ช่วยเหลือด้วยแรงกาย และชวนช่วยเหลือกิจการต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์ รวมทั้งช่วยแก้ไขปัญหาคและช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

๔. สมานัตตตา เอาตัวเข้าสมาน คือ ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุทุกข์ คือ ร่วมสุข ร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ไขปัญหาคเพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน พูดสั้นๆ ว่า ช่วยด้วยทุนด้วยของหรือความรู้; ช่วยด้วยถ้อยคำ; ช่วยด้วยกำลังงาน; ช่วยด้วยการร่วมเผชิญและแก้ปัญหา^{๓๒}

นอกจากนั้นในการจัดกิจกรรมหรือประเพณีทำบุญแจกข้าวย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์กับสังคมและชุมชนดังที่ได้กล่าวมาคือ (๑)เกิดการรวมกลุ่มกัน (๒) เกิดการเห็นอกเห็นใจกัน (๓)เกิดการสงเคราะห์กันและกัน (๔) เกิดการช่วยเหลือและสนับสนุนกันและกัน โดยเฉพาะแล้วเมื่อพิจารณาในแง่ของสังคมก็จะพบว่าการทำบุญแจกข้าวทำให้พิจารณาเห็นถึงการรู้ “หน้าที่” ของคนในสังคมที่จะปฏิบัติต่อกันตามหลักทศ ๖

๔.๔.๒ ด้านการศึกษา

ในการจัดกิจกรรมทำบุญแจกข้าวขึ้นมาในสังคมหนึ่งสังคมใดโดยเฉพาะในชุมชนเทศบาลเมืองหนองคายนั้นจากการศึกษามาทั้งหมดจะพบว่าสามารถนำมาใช้เป็นสื่อสอนธรรมในการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

^{๓๑} ที.ม.(ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๒๕

^{๓๒} ที.ปา. ๑๑/๑๔๐/๑๖๗

(๑) สื่อสอนธรรมในกระบวนการไตรสิกขา

คำว่าไตรสิกขานั้น หมายถึง หลักธรรมในการฝึกหัดปฏิบัติตน หรือหลักการศึกษาของพระพุทธศาสนา ๓ ประการ คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตตสิกขา อธิปัญญาสิกขา ซึ่งมักเรียกกันง่ายๆ สะดวกๆ ว่า ศีล สมาธิปัญญา ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

๑. อธิศีลสิกขา คือการฝึกความประพฤติสุจริตทางกาย วาจา และอาชีวะ ได้แก่รวมเอาองค์มรรคข้อ สัมมาวาจา สัมมากัมมันตะ และสัมมาอาชีวะ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือการดำ รงตนด้วยดีในสังคม รักษาระเบียบวินัย ปฏิบัติหน้าที่และความรับผิดชอบทางสังคมให้ถูกต้อง มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดีงามเกื้อกูลประโยชน์ ช่วยรักษาและส่งเสริมสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะในทางสังคมให้อยู่ในภาวะเอื้ออา นวยแก่การที่ทุกๆ คนจะสามารถดำ เนินชีวิตที่ดีงาม หรือปฏิบัติตามมรรคได้ด้วยดี

๒. อธิจิตตสิกขา คือการฝึกปรือในด้านคุณภาพและสมรรถภาพของจิต ได้แก่เอาองค์มรรคข้อ สัมมาวายามะ สัมมาสติ และสัมมาสมาธิ เข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกให้จิตใจเข้มแข็ง มั่นคง แน่วแน่ ควบคุมตนได้ดี มีสมาธิ มีกำลังใจสูง ให้เป็นจิตที่สงบ ผ่องใสเป็นสุข บริสุทธิ์ปราศจากสิ่งรบกวน หรือทำให้เศร้าหมองอยู่ในสภาพเหมาะสมแก่การใช้งานมากที่สุด โดยเฉพาะการใช้ปัญญาอย่างลึกซึ้ง และตรงตามความเป็นจริง

๓. อธิปัญญาสิกขา คือการฝึกปรือปัญญาให้เกิดความรู้ความเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงจนถึงความหลุดพ้น มีจิตใจเป็นอิสระ ผ่องใส เบิกบานโดยสมบูรณ์ ได้แก่รวมเอาองค์มรรคข้อ สัมมาทิฐิ และสัมมาสังกัปปะ สองอย่างแรกเข้ามา ว่าโดยสาระก็คือ การฝึกอบรมให้เกิดปัญญาบริสุทธิ์ รู้แจ้งชัดตรงตามสภาพความเป็นจริง ไม่เป็นความรู้ ความคิดความเข้าใจ ที่ถูกบิดเบือน อำพราง หรือพรางมัว เพราะอิทธิพลของกิเลส มีวิชาและตณหาเป็นผู้นำ ที่ครอบงำ จิตใจอยู่ การฝึกปัญญาเช่นนี้ต้องอาศัยการฝึกจิตให้ผ่องแผ้วใสเป็นพื้นฐาน แต่ในเวลาเดียวกัน เมื่อปัญญาที่บริสุทธิ์รู้เห็นตามความเป็นจริงนี้เกิดขึ้นแล้ว ก็กลับ

ในการจัดกิจกรรมการทำบุญแจกข้าวนั้นก็สามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมได้ คือ (๑)ใช้เป็นหลักในการสอนเรื่องศีล การรักษาศีล เพราะมีการรับศีลอันเป็นเบื้องต้นของการทำบุญด้วย (๒)ใช้เป็นกรอบในการสอนเรื่องสมาธิ เพราะการทำบุญแจกข้าวนั้นถือว่าเป็นเรื่องที่มีพื้นฐานอยู่บนการทำสมาธิ คือทำจิตให้แน่วแน่ในการทำงานไม่วอกแวก และ(๓) ใช้เป็นกรอบในการสอนในเรื่องปัญญาคือความรู้รอบทั้งในความรู้ระดับวิชา คือหลักการจัดงานหรือการทำบุญแจกข้าว หรือความรู้ในระดับลึกซึ้งก็คือความรู้ในระดับปัญญา เช่น การใช้ปัญญาพิจารณาใจความของงานว่างานแจกข้าวนี้สอนเราเรื่องอะไรบ้าง คนที่จากไปได้สอนอะไรเราบ้าง และคำว่าชีวิตได้สอนอะไรเราบ้าง เหตุเพราะว่าชีวิตนั้นเป็น

ของนิดหน่อยดังนั้นเราจึงคำนึงถึงสัญญาณเตือนไม่ให้ประมาทในชีวิต^{๓๓} ซึ่งสอดคล้องกับในคัมภีร์พระไตรปิฎกที่กล่าวถึงคนชรา คนป่วย และคนตายไว้ว่า

“ชีวิตนี้น้อยนัก มนุษย์ย่อมตายภายใน ๑๐๐ ปี แม้หากผู้ใดจะมีชีวิตอยู่เกินไปกว่านั้นผู้นั้นก็จะตายเพราะชราแน่แท้”^{๓๔}

“... เขามีผิวพรรณหม่นหมอง ไม่น่าดู ต่ำเตี้ย มีความเจ็บป่วยมาก ตาบอด เป็นง่อยเป็นคนกระจอก หรือเป็นโรคอัมพาต... บุคคลที่หมดความหวัง”^{๓๕}

“คนเกิดมาแล้วที่จะพ้นจากชราและมรณะไม่มีเลย แม้ขัตติยมหาศาลซึ่งเป็นผู้มั่งคั่งมีทรัพย์มาก... ก็ไม่พ้นจากชราและมรณะ แม้พราหมณมหาศาล ฯลฯ แมคหบดีมหาศาลซึ่งเป็นผู้มั่งคั่ง... ก็ไม่พ้นจากชราและมรณะ แม้ภิกษุทุกรูปซึ่งเป็นพระอรหันต์ สิ้นอาสวะแล้ว อยู่จบพรหมจรรย์ ทำกิจที่ควรทำเสร็จแล้ว ปลงภาระได้แล้ว... ร่างกายนี้แม้ของพระอรหันต์เหล่านั้นก็เป็นสภาพแตกดับต้องทอดทิ้งเป็นธรรมดา”

ดังนั้นเมื่อพิจารณาได้เช่นนี้ย่อมจะปลงได้ และเมื่อมาร่วมงานหรือจัดงานบุญแจกข้าวแต่ละครั้งก็จะทำให้เข้าใจโลกและชีวิตมากขึ้น

(๒) สื่อนสอนธรรมในกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา

การจัดประเพณีการทำบุญแจกข้าวนั้นย่อมก่อให้เกิดองค์ความรู้ได้ หรือก่อให้เกิดการเรียนรู้หรือการศึกษาได้ตามหลักการศึกษหรือการพัฒนาการศึกษาของพระพุทธศาสนา ๓ ประการที่เห็นว่าเป็นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาความรู้ คือ^{๓๖}

ก. สุตมยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการศึกษาเล่าเรียน หรือได้รับถ่ายทอดสืบต่อๆ กันมา

ข. จินตามยปัญญา ความรู้ที่เกิดจากการคิดพิจารณาใคร่ครวญอย่างมีเหตุผล

ค. ภวานามยปัญญา ความรู้ที่ได้จากการฝึกฝนอบรมลงมือปฏิบัติจนเกิดประสบการณ์การรู้แจ้งด้วยตัวเอง

ในหลักการพัฒนาความรู้นี้ถ้ามีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมการทำบุญแจกข้าวอย่างไร คำตอบก็คือ เมื่อมีการจัดกิจกรรมขึ้นเมื่อมีคนมาร่วมงานมากขึ้นผู้คนก็จะมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนสนทนาปราศรัยกันตามโอกาส กรณีเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดองค์ความรู้ได้ ๓ ประการคือ (๑)

^{๓๓} กรมศิลปากร, **ปฐมสมโพธิกถา**, พระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส, หน้า ๕๖-๕๗.

^{๓๔} ชุ.สุ. (ไทย) ๒๕/๘๑๑/๒๙๕.

^{๓๕} อง.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๓/๑๕๑.

^{๓๖} ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๑๙๖.

ความรู้จะเกิดเพราะการฟังกันและกัน (๒) ความรู้จะเกิดเพราะการคิดในสิ่งที่ได้ฟัง และ(๓)ความรู้จะเกิดเพราะการลงมือทำตามที่ได้ฟังได้คิดมานั้น

(๓) สื่อสอนธรรมในกระบวนการของโยนิโสในสิกการ

การจัดงานประเพณีบุญแจกข่าวนั้นย่อมสามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมได้ในเรื่องของการสร้างปัญญาตามหลักของโยนิโสมนสิกการ เหตุเพราะการจัดงานทำบุญแจกข่าวนั้นย่อมทำให้เราเข้าใจหลักของการสร้างปัญญาตามหลักของสัมมาทิฐิ หรือโยนิโสมนสิกการซึ่งมีมูลเหตุหรือองค์ประกอบของการเกิดความรู้อยู่ ๒ ประการดังนี้ คือ ปรโตโฆสะ และโยนิโสมนสิกการ”^{๓๓๗} กล่าวคือ

ก. ปรโตโฆสะ (inducement by others) แปลตามรูปศัพท์คือ เสี่ยงผู้อื่นซึ่งได้แก่ประสบการณ์ภายนอก เป็นการกระตุ้นจากภายนอก โดยการมีผู้แนะนำชักจูงสั่งสอนอบรมที่ได้ผลดีที่สุด กล่าวคือดำเนินตามหลักที่เรียกว่า กัลยาณมิตตตา* กล่าวคือ อาศัยการเสวนากับสัตบุรุษย่อมได้ฟังคำสั่งสอนชี้แนะไปในทางที่ดีงาม ทั้งโดยตรง และโดยอ้อม นำไปสู่ความเห็นชอบ (โลกียสัมมาทิฐิ) จากนั้นจึงนำไปใช้ปฏิบัติ ดังพระพุทธพจน์ว่า “มาคัณฺธิยะ ถ้าเช่นนั้น ท่านจงคบสัตบุรุษ เพราะเมื่อใดท่านคบสัตบุรุษ เมื่อนั้นท่านจะได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ เมื่อใดท่านได้ฟังธรรมของสัตบุรุษ เมื่อนั้นท่านก็จักปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรมเมื่อใดท่านปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม เมื่อนั้นท่านก็จักรู้เอง เห็นเองว่า โรค ไข้ ลูกศร คืออันนี้ โรค ไข้ ลูกศร จะดับไปได้โดยไม่เหลือ ในที่นี้ เพราะอุปาทานของเรานั้นดับ ภพจึงดับ เพราะภพดับชาติจึงดับ เพราะชาติดับ ชรา มรณะ โสกะ ปริเทวะ ทุกข์ โทมนัส อุปายาสะ จึงดับ ความดับแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วยประการฉะนี้”^{๓๓๘}

ข. โยนิโสมนสิกการ (Systematic attention) ได้แก่การคิดอย่างถูกต้องในขั้นต้นเป็นการขบคิดสิ่งต่าง ๆ ตามหลักเหตุผล หรือตรรกศาสตร์ ส่วนในระดับสูงหมายถึงการฝึกฝนอบรมจิตให้เกิดสมาธิและปัญญาจนรู้ตามความเป็นจริง โดยเริ่มจากการฝึกให้คิดอย่างถูกต้อง คิดอย่างมีระเบียบ รู้จักคิดวิเคราะห์ เป็นขั้นสำคัญในการสร้างปัญญาที่บริสุทธิ์เป็นอิสระ ดังพระพุทธพจน์ที่ว่า “เราไม่เล็งเห็นธรรมอย่างอื่น แม้สักข้อหนึ่ง ซึ่งเป็นเหตุให้สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น หรือให้สัมมาทิฐิที่เกิดขึ้นแล้ว เจริญยิ่งขึ้น เหมือนโยนิโสมนสิกการ เมื่อมีมนสิกการ สัมมาทิฐิที่ยังไม่เกิด

^{๓๓๗} ม.ม.(ไทย) ๑๒/๔๙๗/๕๓๙.

* ความมีกัลยาณมิตร กล่าวคือ บุคคลผู้เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติที่จะสั่งสอน แนะนำ ชี้แจง ช่วยบอกช่องทาง หรือเป็นตัวอย่างให้ผู้อื่นดำเนินไปในมรรคาแห่งการฝึกฝนอบรมอย่างถูกต้อง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรค ท่านยกตัวอย่างเช่น พระพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก ครู อาจารย์ และท่านผู้เป็นพหูสูตรทรงปัญญา สามารถสั่งสอนแนะนำเป็นที่ปรึกษาได้ แม้จะอ่อนวัยกว่า.

^{๓๓๘} ม.ม. (ไทย) ๑๓/๒๒๑/๒๕๘.

ย่อมเกิดขึ้น และสัมมาทิฐิที่เกิดขึ้นแล้ว ย่อมเจริญยิ่งขึ้น”^{๓๙} และโยนิโสมนสิการนี้เองที่เป็นตัวกำจัดอวิชชาเสียได้ ดังพระพุทธพจน์ว่า “เราไม่เล็งเห็นธรรมอื่นแม้สักข้อหนึ่ง ที่จะเป็เหตุให้ความสงสัยที่ยังไม่เกิด ก็ไม่เกิดขึ้น หรือที่เกิดขึ้นแล้วก็ถูกกำจัดได้ เหมือนโยนิโสมนสิการเลย”^{๔๐}

ในงานการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายนี้ย่อมเป็นสื่อสอนธรรมในฐานะที่ประเพณีการทำบุญแจกข้าวนั้นเป็นการทำบุญที่ถูกต้องตามหลักการทำพระพุทธานุศาสน์ เมื่อมีการจัดงานขึ้นผู้จัดงานหรือเจ้าภาพจะต้องใช้ปัจจัยในการสร้างองค์ความรู้ครบทั้ง ๒ ประการ คือ (๑) ปรีกษาหาหรือผู้รู้ทั้งที่เป็นพระและคฤหัสถ์ เกี่ยวกับขั้นตอนการประกอบพิธีกรรมอันนี้จัดว่าเป็นขั้นโปรโตโฆสะ และต่อมา (๒) คือการคิดใคร่ครวญถึงสิ่งที่ควรทำและปัญหาที่เกิดขึ้นและวิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการจัดงานโดยวิธีการต่างๆ การคิดเช่นนี้ก็สามารถที่จะก่อให้เกิดเป็นองค์ความรู้และส่งต่อองค์ความรู้ให้แก่คนรุ่นต่อไปได้ ดังนั้น การจัดงานทำบุญแจกข้าวจึงสามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมด้านการศึกษาได้

(๔) สื่อสอนธรรมในกระบวนการพิจารณาไตรลักษณ์

คำว่า ไตรลักษณ์ มาจากคำ ๒ คือ คำว่า ไตร + ลักษณะ ภาษาบาลีว่า ตี + ลกขณานิ คำว่า ไตร หรือ ตี แปลว่า ๓ คำว่า ลักษณะ หรือ ลกขณานิ แปลว่า อาการ หรือ ลักษณะ ไตรลักษณ์^{๔๑} ลักษณะที่เป็นสามัญทั่วไป ๓ ประการ คือ ความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ ความมิใช่ตัวตน สังขารทั้งปวงไม่เที่ยง เรียกตามคำบาลีว่า เป็น อนิจจะ แต่ในภาษาไทยนิยมใช้คำว่า อนิจจัง หมายถึง สิ่งที่ไม่เที่ยง ภาวะที่เป็นอนิจจัง นั้น เรียกเป็นคำศัพท์ตามบาลีว่า อนิจจตา หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความไม่เที่ยง เรียกเป็นศัพท์ว่า อนิจจลักษณะ สังขารทั้งหลายเป็นทุกข์ ในภาษาไทย บางทีใช้อย่างภาษาพูดว่า ทุกข์ เป็นทุกข์ เป็นของคงทนอยู่ไม่ได้ มีสภาวะแห่งความบีบคั้นขัดแย้ง หรือภาวะที่เป็นทุกข์ นั้น เรียกเป็นคำศัพท์ตามบาลีว่า ทุกขตา หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความเป็นทุกข์เรียกเป็นศัพท์ว่า ทุกขลักษณะ “ธรรมทั้งปวงเป็นอนัตตา”^{๔๒} ความเป็นของมิใช่ตัวตน ภาวะที่เป็นอนัตตานั่น เรียกเป็นคำศัพท์ตามบาลีว่า อนัตตตา หมายถึงลักษณะที่แสดงถึงความเป็นอนัตตา มิใช่ตัว มิใช่ตน เรียกเป็นคำศัพท์ว่า อนัตตลักษณะ พระพุทธเจ้าสอนไตรลักษณ์กับภิกษุในเมืองสาวัตถี ในหนังสือ The book of The Kindred Sanyungs (Sanyutta-Nikaya) ในสังยุตตนิกายว่า

^{๓๙} อัง.เอกก.(ไทย) ๒๐/๑๘๖/๔๑.

^{๔๐} อัง.เอกก.(ไทย) ๒๐/๒๑/๕.

^{๔๑} พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๘๔.

^{๔๒} อัง.ติก. (ไทย) ๒๐/๑๓๗/๓๘๕.

“ดูกร ภิกษุผู้เห็นภัยในวัฏสงสารทั้งหลาย ตา เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นไม่ใช่ตัวตน สิ่งใด ไม่ใช่ตัวตน สิ่งนั้นไม่ใช่ตัวเรา นั่นไม่ใช่ของๆ เรา ไม่ใช่เป็นตัวเรา หู จมูก ลิ้น กายใจ เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นไม่ใช่ตัวตน สิ่งใด ไม่ใช่ตัวตน สิ่งนั้นไม่ใช่ตัวเรา นั่นไม่ใช่ของๆ เรา ไม่ใช่เป็นตัวเรา

ภิกษุทั้งหลาย อริยสาวกผู้ได้รับคำสอนที่ดี จะทำให้รังเกียจ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ การที่อริยสาวกรังเกียจโดยอายตนะภายใน ๖ ก็จะละตัณหาจากอายตนะเหล่านั้น ไม่มีตัณหา เป็นอิสระ ในความเป็นอิสระนี้ มาจากการมองเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้สัมผัส การได้รส การได้รู้ทางใจ จึงเป็นอิสระ ดังนั้น อริยสาวกตระหนักรู้ว่า การเวียนว่ายตายเกิด ได้ถูกทำลายแล้ว ชีวิตอยู่อย่างถูกต้องแล้ว ภารกิจหรือพรหมจรรย์ได้กระทำสิ้นสุดแล้ว ภาพใหม่ไม่มีอีก”^{๔๓}

ลักษณะ ๓ ประการ (Three characteristics) คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เป็นลักษณะที่เป็นสากลของสิ่งทั้งหลาย^{๔๔} เพราะสิ่งทั้งหลายทั้งหมดในจักรวาลนี้ ทั้งที่เป็นรูปธรรมนามธรรม ย่อมประกอบด้วยลักษณะทั้ง ๓ ประการ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ลักษณะทั้ง ๓ ประการนี้ เป็นลักษณะของสังขตธรรมทั้งสิ้น แต่ละลักษณะจะมีความเกี่ยวข้องกัน เมื่อรู้ลักษณะใด ลักษณะหนึ่ง ก็จะสามารถที่จะเชื่อมโยงสาวไปยังลักษณะอื่นได้อีก

แต่โดยทั่วไป ตามพระคัมภีร์ จะเริ่มต้นที่ อนิจจลักษณะ คือ ลักษณะแห่งความไม่เที่ยงของสิ่งทั้งหลาย ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม เมื่อเห็นความไม่เที่ยงของรูปธรรมนามธรรมแล้ว ก็จะรู้ต่อไปว่า ความไม่เที่ยงของรูปธรรมนั้น เป็นความทุกข์ ของรูปธรรมอีกด้วย ซึ่งก็หมายถึง การมองเห็นทุกขลักษณะพร้อมไปกับอนิจจลักษณะด้วย ดังพระบาลีว่า ยทนิจจํ ตํ ทุกขํ^{๔๕} สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ ทุกขลักษณะจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งอนิจจลักษณะด้วย

ส่วนอนัตตลักษณะ คือลักษณะแห่งความไม่มีตัวตน หรือความว่างจากตัวตน เป็นผลเนื่องมาจากการเห็นแจ้งในอนิจจลักษณะกับทุกขลักษณะ กล่าวคือ เมื่อพระโยคาวจร หรือผู้ทำความเพียร กำหนดดูรูปรูปนาม จนเห็นความไม่เที่ยงและความทุกข์ ก็จะทำให้เบื่อหน่ายคลายจากความยึดมั่นถือมั่นในรูปรูปนามนั้น จากนั้น อนัตตลักษณะคือความไม่มีตัวตนของรูปรูปนามและสรรพสิ่งในโลก ก็จะ

^{๔๓} Woodward F.L. *The Book of The Kindred Sayings*, (Sanyutta – Nikaya) or Grouped Suttas Past IV, The Pali Text Society of Oxford, 1996, p. 1-2.

^{๔๔} Chinchore Mangala R, *Anatta / Anatmata : An Analysis of Buddhist Anti – Substantialist Crusade*, Indian Books Center, Delhi – India, 1995. p. 44.

^{๔๕} ส.ข. (บาลี) ๑๗/๑๕/๑๙, ๑๘/๑/๑.

ปรากฏชัด จิตของผู้เห็น อนัตตลักษณะขณะนั้น ก็จะว่างจากตัวตน (สูญญตา) ไปด้วย ดังนั้น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา จึงมีความเกี่ยวเนื่องถึงกัน ในฐานะเป็นหลักธรรมที่เป็น นิพพาน สบายปฏิบัติ คือ เป็นทางไปสู่พระนิพพาน หรือความหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง

จากการกล่าวมาทั้งหมดเราจะพบว่า การจัดกิจกรรมทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายนั้นสามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมได้ในเรื่องของการศึกษาตามกรอบของกฎไตรลักษณ์ คือ ย่อมพิจารณาเห็นว่า สรรพสิ่งเป็นอนิจจัง คือไม่เที่ยง จากการที่มีคนล้มตายและเราจะต้องมาทำบุญให้ ไม่มีใครอยู่ค้ำฟ้า เหตุเพราะทุกคนที่เกิดมาล้วนถูกบีบคั้นให้ไปสู่กฎของการเปลี่ยนแปลงแม้ผู้ที่มิชีวิตอยู่ก็จะแก่ จะเจ็บจะตายไปข้างหน้า ดังนั้น จึงไม่ควรที่จะต้องไปยึดมั่นถือมั่นว่านั่นเรานั้นเขา นั้นของเรานั้นของเขาได้เลย

๔.๔.๓ ด้านการเมือง

สำหรับการทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายสามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมในด้านการเมืองการปกครองได้ โดยเฉพาะหลักการทำงานร่วมกันของพระพุทธศาสนาก็คือ หลักอปริหานิยธรรม ๗ ประการ คือ

- (๑) หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ประชุมกันมากครั้ง
- (๒) พร้อมเพรียงกันประชุมพร้อมเพรียงกันเลิกประชุม และพร้อมเพรียงกันทำกิจที่สงฆ์พึงทำ
- (๓) ไม่บัญญัติสิ่งที่พระพุทธเจ้ามิได้บัญญัติไว้ ไม่ล้มล้างสิ่งที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติไว้ ถือปฏิบัติมั่นคงตามสิกขาบทที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้
- (๔) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาภิกษุผู้เป็นเถระ รัตตัญญู บวชนาน เป็น สังฆบิดร เป็น สังฆปริณายก และสำคัญว่าถ้อยคำของท่านเหล่านั้นควรที่จะรับฟัง
- (๕) ไม่ตกอยู่ในอำนาจแห่งตัณหาที่ก่อให้เกิดภพใหม่
- (๖) เป็นผู้มุ่งหวังเสนาสนะป่า
- (๗) ตั้งสติไว้ในใจว่า ทำอย่างไร เพื่อนพรหมจรรย์ทั้งหลายผู้มีศีลตั้งงามที่ยังไม่มาฟังมา ที่มาแล้วพึงอยู่อย่างผาสุก^{๔๖}

โดยที่หลักธรรมทั้ง ๗ ประการนี้สามารถที่จะนำมาประยุกต์ใช้กับการเมืองการปกครองได้ หรือเมื่อพิจารณาจากการจัดกิจกรรมทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายนั้น เป็นการประชุมกันในชุมชนเพื่อการแลกเปลี่ยนข้อมูลและการสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นในสังคมได้ ดังนั้นการจัดกิจกรรมทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายจึงถือว่าเป็นสื่อการสอนธรรมด้านการเมืองได้

^{๔๖} ที.ม. (บาลี) ๑๐/๑๓๖/๖๙-๗๐, ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๓๖/๘๒-๘๓.

๔.๔.๔ ด้านจิตใจ

สำหรับการจัดกิจกรรมทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายนั้นถือว่าเป็นกิจกรรมที่สามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมในด้านจิตใจ กล่าวคือสามารถที่จะนำมาเป็นแบบในการคิดเพื่อปลงกับชีวิตได้ คือปลงว่าชีวิตเราไม่แน่นอน และสามารถนำมาเป็นสื่อสอนใจในเรื่องของการสร้างกำลังใจให้เกิดกับตนเองว่าเราได้ทำหน้าที่ในการเป็นญาติของผู้ที่จากไปได้ ถ้าผู้ nàyเป็นบิดามารดาเราก็ได้ทำหน้าที่ตามกรอบของความเป็นบุตรธิดาได้โดยการ

๑. ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอน
๒. ช่วยทำกิจธุระการงานของท่าน
๓. ดำรงวงศ์สกุล
๔. ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
๕. เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน^{๔๗}

ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่ที่เราเป็นบุตรธิดาที่สามารถที่จะทำได้ และควรทำเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากการทำความดีนั้นเราสามารถที่จะทำได้อย่างหลากหลาย แต่ความดีที่จะทำตอบแทนบิดามารดานั้นถือว่าเป็นสิ่งที่ทำได้ยากและมีโอกาสที่จะทำได้ไม่มากนักเอง

๔.๔.๕ ด้านเศรษฐกิจ

สำหรับประเด็นการจัดกิจกรรมทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายที่สามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมในด้านเศรษฐกิจนั้นก็ได้แก่ การจัดงานนั้นไม่ควรเป็นการจัดงานที่ฟุ่มเฟือยหรือหรูหรา ซึ่งเราจะพบว่าการจัดกิจกรรมทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายโดยมากจะเน้นในเรื่องของความพอดี พอเพียงไม่ฟุ่มเฟือย มีความพอประมาณคือยินดีต่อการทำงานหรือจัดงานแต่เพียงเท่าที่สามารถทำได้เหมาะสมกับสถานะของตนเอง ซึ่งตรงกับหลักการทางพระพุทธศาสนาในเรื่องของความพอประมาณ

คำว่า รู้จักพอประมาณ* คือ ความพอดีตามมีตามได้^{๔๘} ความรู้จักพอประมาณตามนัยพระพุทธศาสนา คือ ความพอใจในสิ่งที่ตนมี พอใจด้วยปัจจัย ๔ มีผ้าถุงห่ม อาหาร ที่อยู่

^{๔๗} (ที.ปา. ๑๑/๑๔๔/๒๐๒)

*มัตตัญญูตา มาจากศัพท์ มตต+ชา+ตา ซึ่งมีรูปวิเคราะหฺดังนี้ มตตญฺญโน ภาโว = มตตญฺญตา แปลว่า ความเป็นแห่งบุคคล รู้จักประมาณ ชื่อ มัตตัญญูตา อีกนัยหนึ่ง มตตญฺญ (มตต+ชา+รฺ) มีวิเคราะหฺว่า มตตาคีติ ปมาณ วุจติฯ โภชน มตตฺ ชานาคีติ มตตญฺญ แปลว่า ประมาณท่านเรียกว่า มตตฯ บุคคลรู้จำนวน คือรู้ประมาณในโภชนะ เพราะเหตุนี้ จึงชื่อว่า รู้ประมาณ อ่างใน พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวโรโส ป.ธ.๙), สัททวิเสสวิคหะ. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประดิษฐ์, ๒๕๓๖), หน้า ๙๙.

อาศัย และยารักษาโรค ตามมีตามได้ และเป็นอยู่อย่างมีความสุขด้วยเครื่องเลี้ยงชีพตามที่หามาได้ ด้วยความเพียรพยายามอันชอบธรรมของตน เมื่อได้สิ่งใดมาด้วยความเพียรของตนก็พอใจในสิ่งนั้น ไม่เดือดร้อนเพราะอยากได้ของที่มีเจ้าของ ไม่ริษยาคนอื่น

ความรู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภคในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดี ในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอนหลับ และการสนุกสนานรื่นเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจวัตถุประสงค์เพื่อผลดีแท้จริงที่พึงต้องการโดยมิใช่เพียงเพื่อเห็นแก่ความพอใจ ชอบใจ หรือเอาแต่ใจของตนแต่ทำตามความพอดีแห่ง เหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลาย ที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่มองเห็นด้วยปัญญา^๒

ความรู้จักพอประมาณเป็นหลักธรรมที่สร้างคนให้เป็นผู้รู้จักใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต ให้รู้จักกำจัดความทุกข์ความเดือดร้อนด้วยการพิจารณาให้เห็นต้นเหตุของความทุกข์ความเดือดร้อน แล้วแก้ปัญหาให้ถูกทางไม่ให้เชื่อถ้อยอย่างมกมายไร้เหตุผล

“ความรู้จักพอประมาณอันเป็นไปเพื่อความบริโภค คือ รู้จักพอประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานปัจจัยเภสัชชะบริขาร”^๓

การรู้จักการใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเป็นกิจกรรมที่คนจะต้องทำอย่างอยู่แล้ว การที่ใช้จ่ายนั้นต้องรู้ถึงความจำเป็นของสิ่งของที่เราจะต้องใช้ ไม่ใช่เราจะต้องตามแฟชั่นเขาทุกอย่าง การที่จะใช้จ่ายอะไรต้องพิจารณาถึงความจำเป็น อย่างเช่น เสื้อผ้า การกินอาหารแพงๆ สร้างบ้านใหญ่ เป็นต้น พระพุทธองค์ได้ตรัสเรื่องความรู้จักพอประมาณแก่ภิกษุว่า

“ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานะปัจจัย เภสัชชะบริขาร หากภิกษุไม่รู้จักประมาณในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะและคิลานะ ปัจจัยเภสัชชะบริขาร เราไม่พึงเรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญูในที่นี้ แต่เพราะภิกษุรู้จักประมาณ ในการรับจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลานะปัจจัยเภสัชชะบริขาร ฉะนั้น เราจึง เรียกเธอว่าเป็นมัตตัญญู”^๔

^๑ พระราชเวที (สมพงษ์ พรหมวิโส ป.ธ.๙), **สัททวิเสสวาทะ**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประดิษฐ์ พัทธ์, ๒๕๓๖), หน้า ๙๙.

^๒ Phra Dhammapitaka (P.A. Payutto). **A Constitution for Living**. (Bangkok; Religious Affairs Press, ๒๕๔๔), ch. ๑๕

^๓ อัง.สตุตถก. ๒๓/๖๘/๑๔๓-๑๔๔.

^๔ อ้างแล้ว, ๒๓/๖๘/๑๔๔.

จะเห็นว่าพระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญกับการอุปโภค บริโภคจึงได้ยกความรู้จักพอประมาณขึ้นแสดงไว้ในโอวาทปาติโมกข์ที่แสดงในวันจาตุรงคสันนิบาต อันเป็นวันแสดงโอวาทปาติโมกข์แก่ภิกษุ ๑,๒๕๐ รูปที่มาประชุมกันโดยไม่ได้นัดหมาย ซึ่งในบทโอวาทปาติโมกข์ตอนหนึ่งว่า “มตตญฺญตา จ ภตตสมี ความเป็นผู้รู้จักประมาณในอาหาร”^๕ นี้แสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์ได้ให้ความสำคัญกับการบริโภค จึงได้ตรัสแก่ภิกษุทั้ง ๑,๒๕๐ รูปที่มาประชุมกัน ที่พระพุทธองค์แสดงในวันนั้นก็เพื่อเป็นนโยบายให้กับภิกษุสงฆ์ผู้จำออกไปประกาศหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาให้ปวงชน

ในการจัดกิจกรรมทำบุญแจกข้าวของชาวพุทธในเขตเทศบาลเมืองหนองคายนั้นสามารถนำมาเป็นสื่อสอนธรรมในเรื่องการจัดงานให้พอประมาณไม่ฟุ่มเฟือยมากเกินไป เกินความจำเป็น

^๕ วิ.จุ.(ไทย) บทนำ ๗/๓๒. ที.ม.(ไทย) ๑๐/๙๐/๕๐-๕๑.